ನಿಶ್ಚಯೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪುದ್ಗಲಕರ್ಮಣಾಮಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚಾಗಮೇ-ನೋಪದರ್ಶಿತಮತ್ರ ಇತಿ ।

ಕಮ್ಮಂ ಪಿ ಸಗಂ ಕುವ್ವದಿ ಸೇಣ ಸಹಾವೇಣ ಸಮ್ಮಮಪ್ಪಾಣಂ ।
ಜೀವೋ ವಿ ಯ ತಾರಿಸಓ ಕಮ್ಮಸಹಾವೇಣ ಭಾವೇಣ ॥೬೨॥

ಕರ್ಮಾಪಿ ಸ್ವಕಂ ಕರೋತಿ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವೇನ ಸಮ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮ್ ।
ಜೀವೋಽಪಿ ಚ ತಾದೃಶಕಃ ಕರ್ಮಸ್ವಭಾವೇನ ಭಾವೇನ ॥೬೨॥

ಅತ್ರ, ನಿಶ್ಚಯನಯೇನಾಭಿನ್ನಕಾರಕತ್ವಾತ್ಕರ್ಮಣೋ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವರೂಪಕರ್ತೃತ್ವ-ಮುಕ್ತಮ್।

ಟೀಕೆ :- ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಭಾವಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲಕರ್ಮಗಳ ಅಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಆಗಮದ ಮುಖಾಂತರ ದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೬೨

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಕಮ್ಮಂ ಪಿ**] ಕರ್ಮಗಳೂ [**ಸೇಣ ಸಹಾವೇಣ**] ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ [**ಸಗಂ ಕುವ್ವದಿ**] ತಮ್ಮನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ[**ಯ**] ಮತ್ತು [**ತಾರಿಸಓ ಜೀವೋ ವಿ**] ಹಾಗೆ ಜೀವವೂ [**ಕಮ್ಮಸಹಾವೇಣ**] ಕರ್ಮಸ್ವಭಾವದ ಭಾವದಿಂದ (ಔದಯಿಕ ಮೊದಲಾದ ಭಾವದಿಂದ) [**ಸಮ್ಮಮಪ್ಪಾಣಂ**] ಸರಿಯಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆ :- ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಅಭಿನ್ನಕಾರಕವಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವಗಳು ತಾವು ತಮ್ಮ ರೂಪದ (ತಮ್ಮ - ತಮ್ಮ ರೂಪದ) ಕರ್ತೃವಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಕರ್ಮವು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ೧) ಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧರೂಪದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತ, ೨) ಕರ್ಮತನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿರೂಪ ಕರಣತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತ, ೩) ಹೊಂದತಕ್ಕಂಥ ಕರ್ಮತ್ವ ಪರಿಣಾಮರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮತನದ ಅನುಭವ ಮಾಡುತ್ತ, ೪) ಮೊದಲಿನ ಭಾವದ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋದಮೇಲೂ ಧ್ರುವತ್ವವನ್ನು ಆವಲಂಬನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಪಾದಾನತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತ, ೫) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಪರಿಣಾಮಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸಮಾಶ್ರಿತವಿರುವುದರಿಂದ (ಎಂದರೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಪರಿಣಾಮರೂಪಕಾರ್ಯವು ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ) ಸಂಪ್ರದಾನತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತ ಮತ್ತು ೬) ಧಾರಣ ಮಾಡಿದ ಪರಿಣಾಮದ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಧಿಕರಣತನವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತ- ಷಟ್‌ಕಾರಕರೂಪದಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಇತರ ಕಾರಕದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮವು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ತನ್ನನೆ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತದರಂತೆ ।
ಕರ್ಮಸ್ವಭಾವಭಾವದಿಂದ ಜೀವವು ಸರಿಯಾಗಿ ತನ್ನನೇ ಮಾಡುವುದು ॥೬೨॥

ಕರ್ಮ ಖಲು ಕರ್ಮತ್ವಪ್ರವರ್ತಮಾನಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧರೂಪೇಣ ಕರ್ತೃತಾಮನುಬಿಭ್ರಾಣಂ, ಕರ್ಮತ್ವಗಮನಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಕರಣತಾಮಾತ್ಮಸಾತ್ಕುರ್ವತ್, ಪ್ರಾಪ್ಯಕರ್ಮತ್ವಪರಿಣಾಮರೂಪೇಣ ಕರ್ಮತಾಂ ಕಲಯತ್, ಪೂರ್ವಭಾವವ್ಯಪಾಯೇಽಪಿ ಧ್ರುವತ್ವಾಲಂಬನಾದುಪಾತ್ತಾಪಾದಾನತ್ವಮ್, ಉಪಜಾಯಮಾನಪರಿಣಾಮರೂಪಕರ್ಮಣಾಶ್ರೀಯಮಾಣತ್ವಾದುಪೋಢಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮ್, ಆಧೀಯಮಾನಪರಿಣಾಮಾಧಾರತ್ವಾದ್ಗೃಹೀತಾಧಿಕರಣತ್ವಂ, ಸ್ವಯಮೇವ ಷಟ್‌ಕಾರಕೀರೂಪೇಣ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಮಾನಂ ನ ಕಾರಕಾಂತರಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಏವಂ ಜೀವೋಽಪಿ ಭಾವಪರ್ಯಾಯೇಣ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾತ್ಮದ್ರವ್ಯರೂಪೇಣ ಕರ್ತೃತಾಮನುಬಿಭ್ರಾಣೋ, ಭಾವಪರ್ಯಾಯಗಮನಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಕರಣತಾಮಾತ್ಮಸಾತ್ಕುರ್ವನ್, ಪ್ರಾಪ್ಯಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪೇಣ ಕರ್ಮತಾಂ ಕಲಯನ್, ಪೂರ್ವಭಾವಪರ್ಯಾಯವ್ಯಪಾಯೇಽಪಿ ಧ್ರುವತ್ವಾಲಂಬನಾದುಪಾತ್ತಾಪಾದಾನತ್ವಃ, ಉಪಜಾಯಮಾನಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪಕರ್ಮಣಾಶ್ರೀಯಮಾಣತ್ವಾದುಪೋಢಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಃ, ಆಧೀಯಮಾನಭಾವಪರ್ಯಾಯಾಧಾರತ್ವಾದ್ಗೃಹೀತಾಧಿಕರಣತ್ವಃ, ಸ್ವಯಮೇವ ಷಟ್‌ಕಾರಕೀರೂಪೇಣ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಮಾನೋ ನ ಕಾರಕಾಂತರಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅತಃ ಕರ್ಮಣಃ ಕರ್ತುರ್ನಾಸ್ತಿ ಜೀವಃ ಕರ್ತಾ, ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತುರ್ನಾಸ್ತಿ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃ ನಿಶ್ಚಯೇನೇತಿ।

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವವೂ ೧) ಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತ, ೨) ಭಾವಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಕರಣತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತ, ೩) ಹೊಂದತಕ್ಕಂಥ ಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮತನದ ಅನುಭವ ಮಾಡುತ್ತ, ೪) ಮೊದಲಿನ ಭಾವಪರ್ಯಾಯದ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೂ ಧ್ರುವತ್ವದ ಅವಲಂಬನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತ, ೫) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪ ಕರ್ಮದ ಮುಖಾಂತರ ಸಮಾಶ್ರಿತವಿರುವುದರಿಂದ (ಎಂದರೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಭಾವಪರ್ಯಾಯರೂಪ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ) ಸಂಪ್ರದಾನತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತ ಮತ್ತು ೬) ಧಾರಣ ಮಾಡಿದ ಭಾವಕರ್ಮದ ಆಧಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಧಿಕರಣತನವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತ - ಷಟ್‌ಕಾರಕರೂಪದಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಇತರ ಕಾರಕದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಜೀವವು ಕರ್ತೃವಾಗಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಜೀವರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಾಗಿಲ್ಲ. (ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಿದೆ ಅಲ್ಲಿ ಜೀವವು ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಜೀವವು ಕರ್ತೃವಿದೆ ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲ.)

ಭಾವಾರ್ಥ :- ೧) ಪುದ್ಗಲವು ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುದ್ಗಲವು ತಾನೇ ಕರ್ತೃವಿದೆ; ೨) ಪುದ್ಗಲವು ತಾನೇ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ತಾನೇ ಕರಣವಿದೆ; ೩) ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವು ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ-ತಲುಪುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕರ್ಮವಿದೆ. ಅಥವಾ ಪುದ್ಗಲವು ತಾನು ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ತಾನೇ ಕರ್ಮ (ಕಾರ್ಯ) ವಿದೆ; ೪) ತನ್ನೊಳಗಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಪರಿಣಾಮದ ವ್ಯಯ ಮಾಡಿ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮರೂಪಪರಿಣಾಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯರೂಪವು ಧ್ರುವವಿರುವುದರಿಂದ ಪುದ್ಗಲವು ತಾನೇ ಅಪಾದಾನವಿದೆ; ೫) ತನಗೆ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮರೂಪ ಪರಿಣಾಮ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುದ್ಗಲವು ತಾನೇ ಸಂಪ್ರದಾನವಿದೆ; ೬) ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಆಧಾರದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುದ್ಗಲವು ತಾನೇ ಅಧಿಕರಣವಿದೆ.

ಕಮ್ಮಂ ಕಮ್ಮಂ ಕುವ್ವದಿ ಜದಿ ಸೋ ಅಪ್ಪಾ ಕರೇದಿ ಅಪ್ಪಾಣಂ ।
ಕಿಧ ತಸ್ಸ ಫಲಂ ಭುಂಜದಿ ಅಪ್ಪಾ ಕಮ್ಮಂ ಚ ದೇದಿ ಫಲಂ ॥೬೩॥

ಕರ್ಮ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ಯದಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಕರೋತ್ಯಾತ್ಮಾನಮ್ ।
ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಫಲಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಆತ್ಮಾ ಕರ್ಮ ಚ ದದಾತಿ ಫಲಮ್ ॥೬೩॥

ಕರ್ಮಜೀವಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇಽನ್ಯದತ್ತಫಲಾನ್ಯೋಪಭೋಗಲಕ್ಷಣದೂಷಣಪುರಸ್ಸರಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಯಮ್ ।

ಅದರಂತೆ ೧) ಜೀವವು ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪದಿಂದ ಜೀವಭಾವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ತಾನೇ ಕರ್ತೃವಿದೆ ; ೨) ಜೀವವು ತಾನು ಜೀವಭಾವರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ತಾನೇ ಕರಣವಿದೆ ; ೩) ಜೀವಭಾವವು ಜೀವಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ - ತಲುಪುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕರ್ಮವಿದೆ, ಅಥವಾ ಜೀವವು ತಾನು ಜೀವಭಾವದಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ತಾನೇ ಕರ್ಮವಿದೆ ;.೪) ತನ್ನೊಳಗಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಭಾವದ ವ್ಯಯಮಾಡಿ (ಹೊಸ) ಜೀವಭಾವ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಜೀವದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಧ್ರುವವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವು ತಾನೇ ಅಪಾದಾನವಿದೆ; ೫) ತನಗೆ ಜೀವ ಭಾವವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವು ತಾನೇ ಸಂಪ್ರದಾನವಿದೆ ; ೬) ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವಭಾವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವು ತಾನೇ ಅಧಿಕರಣವಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಪುದ್ಗಲದ ಕರ್ಮೋದಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಬಂಧನಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮನವಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲವೇ ತಾನಾಗಿ ಆರು ಕಾರಕಗಳ ರೂಪದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇತರ ಕಾರಕಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ ಅದರಂತೆ ಜೀವದ ಔದಯಿಕಾದಿ ಭಾವರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮನವಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಜೀವವು ತಾನೇ ಆರು ಕಾರಕಗಳರೂಪದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇತರ ಕಾರಕಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪುದ್ಗಲದ ಮತ್ತು ಜೀವದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪೌದ್ಗಲಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುದ್ಗಲದ ಆರು ಕಾರಕಗಳು ಜೀವಕಾರಕಗಳಿಂದ ತೀರ ಭಿನ್ನ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷವಿವೆ ಅದರಂತೆ ಜೀವಸ್ವಭಾವರೂಪಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವದ ಆರು ಕಾರಕಗಳು ಪುದ್ಗಲ ಕಾರಕಗಳಿಂದ ತೀರ ಭಿನ್ನ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷವಿವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ದ್ರವ್ಯದ ಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ದ್ರವ್ಯದ ಕಾರಕಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಾಥೆ - ೬೩

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜದಿ] ಒಂದು ವೇಳೆ [ಕಮ್ಮಂ] ಕರ್ಮವು [ಕಮ್ಮಂ ಕುವ್ವದಿ] ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತು [ಸೋ ಅಪ್ಪಾ] ಆ ಆತ್ಮನು [ಅಪ್ಪಾಣಂ ಕರೇದಿ] ಆತ್ಮನನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ [ಕಮ್ಮಂ] ಕರ್ಮವು

ಕರ್ಮ ಕರ್ಮವನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತದರಂತೆ ಆತ್ಮ ಆತ್ಮನನೆ ಮಾಡಿದರೆ ।
ಕರ್ಮ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಫಲ ಹೇಗೆ ಕೊಡುವುದು ? ಅದನಾತ್ಮ ಹೇಗೆ ಭೋಗಿಸುವನು ? ॥೬೩॥

ಅಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸೂತ್ರಾಣಿ -

ಓಗಾಢಗಾಢಣಿಚಿದೋ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಏಹಿಂ ಸವ್ವದೋ ಲೋಗೋ ।
ಸುಹಮೇಹಿಂ ಬಾದರೇಹಿಂ ಯ ಣಂತಾಣಂತೇಹಿಂ ವಿವಿಧೇಹಿಂ ॥೬೪॥ ೧

ಅವಗಾಢನಿಚಿತಃ ಪುದ್ಗಲಕಾಯೈಃ ಸರ್ವತೋ ಲೋಕಃ ।
ಸೂಕ್ಷ್ಮೈರ್ಬಾದರೈಶ್ಚಾನಂತಾನಂತೈರ್ವಿವಿಧೈಃ ॥೬೪॥

[**ಫಲಂ ಕಿಧ ದೇದಿ**] ಆತ್ಮನಿಗೆ ಫಲವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡುವುದು ? [**ಚ**] ಮತ್ತು [**ಅಪ್ಪಾ**] ಆತ್ಮನು [**ತಸ್ಸ ಫಲಂ ಭುಂಜದಿ**] ಅದರ ಫಲವನ್ನೇಕೆ ಭೋಗಿಸುವನು ?

ಟೀಕೆ :- ಒಂದು ವೇಳೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವಕ್ಕೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಅಕರ್ತೃತ್ವತೆಯಿದ್ದರೆ 'ಒಬ್ಬನು ಕೊಡಲಾದ ಫಲವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಭೋಗಿಸುವುದು' - ಎನ್ನುವಂಥ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರಬಹುದು - ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸ್ಥಿತಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ :- (ಪೌದ್ಗಲಿಕ) ಕರ್ಮಗಳು ಜೀವಕ್ಕೆ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಜೀವವು (ಪೌದ್ಗಲಿಕ) ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಈಗ ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವವು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಜೀವದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗದ ಕರ್ಮವು ಜೀವಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಫಲ ಕೊಡುವುದು ? ಮತ್ತು ಜೀವವು ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲಾಗದ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಗೆ ಭೋಗಿಸುವುದು ? ಜೀವದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗದ ಕರ್ಮವು ಜೀವಕ್ಕೆ ಫಲ ಕೊಡುವುದು ಮತ್ತು ಜೀವವು ಆ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸು-ವುದು ಇದು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನ್ಯಾಯಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ 'ಕರ್ಮವು ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ'ಯೆಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಾತು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ - ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸ್ಥಿತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈಗ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. (ಎಂದರೆ ಈಗ ೬೩ ನೆಯ ಗಾಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆಯೊಡನೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವಂಥ ಗಾಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.)

ಗಾಥೆ - ೬೪

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಲೋಗೋ**] ಜಗತ್ತು [**ಸವ್ವದೋ**] ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ [**ವಿವಿಧೇಹಿಂ**] ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ [**ಣಂತಾಣಂತೇಹಿಂ**] ಅನಂತಾನಂತ [**ಸುಹಮೇಹಿಂ ಬಾದರೇಹಿಂ ಯ**] ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಬಾದರ [**ಪೋಗ್ಗಲಕಾಏಹಿಂ**] ಪುದ್ಗಲಕಾಯಗಳಿಂದ (ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳಿಂದ) [**ಓಗಾಢಗಾಢಣಿಚಿದೋ**] (ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ) ಅವಗಾಹಿತವಾಗಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ ತುಂಬಿದೆ.

ಅವಗಾಢಗಾಢತರದಿಂದ ಲೋಕವೆಲ್ಲೆಡೆ ತುಂಬಿದೆ ಪುದ್ಗಲಕಾಯದಿಂದ ।
ವಿವಿಧಪ್ರಕಾರದ ಅನಂತಾನಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತದರಂತೆ ಬಾದರಗಳಿಂದ ॥೬೪॥

---

೧. ಪ್ರವಚನಸಾರದಲ್ಲಿನ ೧೬೮ ನೆಯ ಗಾಥೆಯು ಈ ಗಾಥೆಯೊಡನೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮಯೋಗ್ಯಪುದ್ಗಲಾ ಅಂಜನಚೂರ್ಣಪೂರ್ಣಸಮುದ್ಗಕನ್ಯಾಯೇನ ಸರ್ವಲೋಕವ್ಯಾಪಿತ್ವಾದ್ಯತ್ರಾತ್ಮಾ ತತ್ರಾನಾನೀತಾ ಏವಾವತಿಷ್ಠಂತ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ।

ಅತ್ತಾ ಕುಣದಿ ಸಭಾವಂ ತತ್ಥ ಗದಾ ಪೋಗ್ಗಲಾ ಸಭಾವೇಹಿಂ ।
ಗಚ್ಛಂತಿ ಕಮ್ಮಭಾವಂ ಅಣ್ಣಣ್ಣೋಗಾಹಮವಗಾಢಾ ॥೬೫॥

ಆತ್ಮಾ ಕರೋತಿ ಸ್ವಭಾವಂ ತತ್ರ ಗತಾಃ ಪುದ್ಗಲಾಃ ಸ್ವಭಾವೈಃ ।
ಗಚ್ಛಂತಿ ಕರ್ಮಭಾವಮನ್ಯೋನ್ಯಾವಗಾಹಾವಗಾಢಾಃ ॥೬೫॥

ಅನ್ಯಾಕೃತಕರ್ಮಸಂಭೂತಿಪ್ರಕಾರೋಕ್ತಿರಿಯಮ್ ।

ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವಮಪರಿತ್ಯಜನ್ನೇವಾನಾದಿಬಂಧನಬದ್ಧತ್ವಾದನಾದಿಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಸ್ನಿಗ್ಧೈರವಿಶುದ್ಧೈರೇವ ಭಾವೈರ್ವಿವರ್ತತೇ । ಸ ಖಲು ಯತ್ರ ಯದಾ ಮೋಹರೂಪಂ ದ್ವೇಷರೂಪಂ ರಾಗರೂಪಂ ವಾ ಸ್ವಸ್ಯ ಭಾವಮಾರಭತೇ, ತತ್ರ ತದಾ ತಮೇವ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ಜೀವಪ್ರದೇಶೇಷು ಪರಸ್ಪರಾವಗಾಹೇನಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾಃ ಸ್ವಭಾವೈರೇವ ಪುದ್ಗಲಾಃ ಕರ್ಮಭಾವ- ಮಾಪದ್ಯಂತ ಇತಿ ।

ಟೀಕೆ :- ಕರ್ಮಯೋಗ್ಯವಾದ ಪುದ್ಗಲಗಳು (ಕಾರ್ಮಾಣವರ್ಗಣರೂಪ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳು) ಅಂಜನ ಚೂರ್ಣದಿಂದ (ಅಂಜನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚೂರ್ಣದಿಂದ) ತುಂಬಿಹೋದ ಡಬ್ಬದ ಹಾಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿವೆ ; ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿದೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾರದೆಯೇ (ಎಲ್ಲಿಂದಾದರೂ ತಂದುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ) ಅವು ಉಪಸ್ಥಿತವಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೬೫

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ಅತ್ತಾ]** ಆತ್ಮನು **[ಸಭಾವಂ]** (ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷರೂಪವಾದ) ತನ್ನ ಭಾವಗಳನ್ನು **[ಕುಣದಿ]** ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; **[ತತ್ಥ ಗದಾ ಪೋಗ್ಗಲಾ]** (ಆಗ) ಅಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥ ಪುದ್ಗಲಗಳು **[ಸಭಾವೇಹಿಂ]** ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದ **[ಅಣ್ಣಣ್ಣೋಗಾಹಮವಗಾಢಾ]** ಜೀವದಲ್ಲಿ (ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ) ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಅವಗಾಹರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ **[ಕಮ್ಮಭಾವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ]** ಕರ್ಮಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಟೀಕೆ :- ಅನ್ಯದ ಮುಖಾಂತರ ಮಾಡಲಾಗದೆಯೇ ಕರ್ಮದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆಂಬುದರ ಕಥನವು ಈ ಗಾಥೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದೆಯೇ ಅನಾದಿ ಬಂಧನದಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಾದಿಯಾದ ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಗಳ ಮುಖಾಂತರ

ಆತ್ಮ ತನ್ನ ಭಾವ ಮಾಡುವಾಗಲ್ಲಿರುವ ಪುದ್ಗಲಗಳು ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದ ।
ಆತ್ಮನಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯ-ಅವಗಾಹದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಕರ್ಮಭಾವವ ಪಡೆವವು ॥೬೫॥

ಜಹ ಪೋಗ್ಗಲದವ್ವಾಣಂ ಬಹುಪ್ಪಯಾರೇಹಿಂ ಖಂಧಣಿವ್ವತ್ತೀ ।
ಅಕದಾ ಪರೇಹಿಂ ದಿಟ್ಠಾ ತಹ ಕಮ್ಮಾಣಂ ವಿಯಾಣಾಹಿ ॥೬೬॥

ಯಥಾ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಬಹುಪ್ರಕಾರೈಃ ಸ್ಕಂಧನಿರ್ವೃತ್ತಿಃ ।
ಅಕೃತಾ ಪರೈರ್ದೃಷ್ಟಾ ತಥಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ॥೬೬॥

ಅನನ್ಯಕೃತತ್ವಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಸ್ಯಾತ್ರೋಕ್ತಮ್ ।

ಯಥಾ ಹಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಚಂದ್ರಾರ್ಕಪ್ರಭೋಪಲಂಭೇ ಸಂಧ್ಯಾಭ್ರೇಂದ್ರಚಾಪಪರಿವೇಷಪ್ರಭೃತಿಭಿರ್ಬಹುಭಿಃ ಪ್ರಕಾರೈಃ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧವಿಕಲ್ಪಾಃ ಕರ್ತ್ರಂತರನಿರಪೇಕ್ಷಾ ಏವೋತ್ಪದ್ಯಂತೇ, ತಥಾ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಜೀವಪರಿಣಾಮೋಪಲಂಭೇ ಜ್ಞಾನಾವರಣಪ್ರಭೃತಿಭಿರ್ಬಹುಭಿಃ ಪ್ರಕಾರೈಃ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ ಕರ್ತ್ರಂತರನಿರಪೇಕ್ಷಾಣ್ಯೇವೋತ್ಪದ್ಯಂತೇ ಇತಿ ।

ಸ್ನಿಗ್ಧ[1]ದಂಥ ಅವಿಶುದ್ಧಭಾವಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೇ ವಿವರ್ತನೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ - ಪರಿಣಮಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನು (ಸಂಸಾರಸ್ಥ ಆತ್ಮನು) ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಮೋಹರೂಪ, ರಾಗರೂಪ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷರೂಪದಂಥ ತನ್ನ ಭಾವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಭಾವವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪುದ್ಗಲಗಳು ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ (ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯೊಡನೆ) ಪರಸ್ಪರ ಅವಗಾಹರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕರ್ಮಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಆತ್ಮನು ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧಭಾವರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆಗ ಅದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಮಾಣವರ್ಗಣಾರೂಪದ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳು ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವೇ ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ - ಅವಗಾಹರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕರ್ಮತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ಪುದ್ಗಲಗಳು ಜೀವದಿಂದ ಮಾಡದೆಯೇ ತಾವೇ ಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ.

ಗಾಥೆ - ೬೬

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜಹ] ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ [ಪೋಗ್ಗಲದವ್ವಾಣಂ] ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಗಳ [ಬಹುಪ್ಪಯಾರೇಹಿಂ] ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ [ಖಂಧಣಿವ್ವತ್ತೀ] ಸ್ಕಂಧರಚನೆಯು [ಪರೇಹಿಂ ಅಕದಾ] ಪರದಿಂದ

ಹೇಗೆ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಗಳ ಬಹುವಿಧ ಸ್ಕಂಧರಚನೆ ಪರಕೃತವಿಲ್ಲದೆ ।
ವಿಗೋಚರವಿದೆ ಹಾಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಬಹು ಪ್ರಕಾರತೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ॥೬೬॥

---

೧. ಸ್ನಿಗ್ಧ - ಜಿಗುಟು ; ಜಿಗುಟುಳ್ಳದ್ದು. (ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಕರ್ಮಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗುವ ಕಾರಣ ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ನಿಗ್ಧತೆಯ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿಶುದ್ಧಭಾವಗಳಿಗೆ 'ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಸ್ನಿಗ್ಧ'ವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

ಜೀವಾ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ ಅಣ್ಣೋಣ್ಣೋಗಾಢಗಹಣಪಡಿಬದ್ಧಾ ।
ಕಾಲೇ ವಿಜುಜ್ಜಮಾಣಾ ಸುಹದುಕ್ಖಂ ದೇಂತಿ ಭುಂಜಂತಿ ॥೬೭॥

ಜೀವಾಃ ಪುದ್ಗಲಕಾಯಾಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾವಗಾಢಗ್ರಹಣಪ್ರತಿಬದ್ಧಾಃ ।
ಕಾಲೇ ವಿಯುಜ್ಯಮಾನಾಃ ಸುಖದುಃಖಂ ದದತಿ ಭುಂಜಂತಿ ॥೬೭॥

ನಿಶ್ಚಯೇನ ಜೀವಕರ್ಮಣೋಶ್ಚೈಕಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರೇಣ ಕರ್ಮದತ್ತಫಲೋಪಲಂಭೋ ಜೀವಸ್ಯ ನ ವಿರುಧ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ।

ಮಾಡಲಾಗದೆಯೇ [ದಿಟ್ಠಾ] ಆಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ, [ತಹ] ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ [ಕಮ್ಮಾಣಂ] ಕರ್ಮಗಳ ವಿಪುಲ ಪ್ರಕಾರತೆಯು [ವಿಯಾಣಾಹಿ] ಪರದಿಂದ ಅಕೃತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- ಕರ್ಮಗಳ ವಿಚಿತ್ರತೆಯು (ಹಲವು ಪ್ರಕಾರತೆಯು) ಇತರದ ಮುಖಾಂತರ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚಂದ್ರ-ಸೂರ್ಯರ ಪ್ರಕಾಶದ ಉಪಲಬ್ಧಿಯಿರುವಾಗ ಸಂಧ್ಯಾ-ಮೋಡ-ಇಂದ್ರಧನುಷ್ಯ-ಪ್ರಭಾಮಂಡಲ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪುದ್ಗಲ ಸ್ಕಂಧ ಭೇದಗಳು ಅನ್ಯ ಕರ್ತೃವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜೀವ-ಪರಿಣಾಮದ ಉಪಲಬ್ಧಿಯಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕರ್ಮಗಳೂ ಇತರ ಕರ್ತೃವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಕರ್ಮಗಳ ವಿವಿಧತರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ - ಪ್ರದೇಶ-ಸ್ಥಿತಿ-ಅನುಭಾಗರೂಪದ ವಿಚಿತ್ರತೆಗಳೂ ಜೀವಕೃತವಾದವುಗಳಲ್ಲ, ಪುದ್ಗಲಕೃತವೇ ಇವೆ.

ಗಾಥೆ - ೬೭

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜೀವಾ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ] ಜೀವ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲಕಾಯುಗಳು [ಅಣ್ಣಣ್ಣೋಗಾಢಗಹಣಪಡಿಬದ್ಧಾ] (ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ) ಅನ್ಯೋನ್ಯ-ಅವಗಾಹದ ಗ್ರಹಣದಿಂದ (ಪರಸ್ಪರ) ಬದ್ಧವಾಗಿವೆ; [ಕಾಲೇ ವಿಜುಜ್ಜಮಾಣಾ] ಕಾಲದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಮೇಲೆ [ಸುಹದುಕ್ಖಂ ದೇಂತಿ ಭುಂಜಂತಿ] ಸುಖದುಃಖ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ. (ಎಂದರೆ ಪುದ್ಗಲಕಾಯಗಳು ಸುಖದುಃಖ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಜೀವಗಳು ಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ.)

ಟೀಕೆ :- ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದರದೇ (ತನ್ನ-ತನ್ನ ರೂಪದ್ದೇ) ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದ ಮುಖಾಂತರ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಫಲದ ಉಪಭೋಗವು ವಿರೋಧಕ್ಕೆ

ಜೀವಮೇಣ್ ಪುದ್ಗಲಕಾಯ ಅನ್ಯೋನ್ಯ-ಅವಗಾಢ ಗ್ರಹಣದಿಂದ ಬದ್ಧವಿವೆ ।
ಅವು ಕಾಲದಿಂಬೇರೆಯಾದಾಗ ಸುಖದುಃಖಕೊಡುವವು ಮತ್ತು ಭೋಗಿಸುವವು ॥೬೭॥

ಜೀವಾ ಹಿ ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಸ್ನಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಾಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವಸ್ನಿಗ್ಧತ್ವಾದ್ಬಂಧಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರಮಾಣುದ್ವಂದ್ವಾನೀವಾನ್ಯೋನ್ಯಾವಗಾಹಗ್ರಹಣಪ್ರತಿಬದ್ಧತ್ವೇನಾವತಿಷ್ಠಂತೇ । ಯದಾ ತು ತೇ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿಯುಜ್ಯಂತೇ, ತದೋದಿತಪ್ರಚ್ಯವಮಾನಾ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಸುಖದುಃಖರೂಪಾತ್ಮಪರಿ-ಣಾಮಾನಾಂ ವ್ಯವಹಾರೇಣೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟವಿಷಯಾಣಾಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಪುದ್ಗಲಕಾಯಾಃ ಸುಖದುಃಖ-

---

ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ 'ಕರ್ಮವು ಜೀವಕ್ಕೆ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವವು ಅದನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ'ಂಬ ಮಾತೂ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ)- ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಜೀವವು ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗುವ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸ್ನಿಗ್ಧವಿರುವ ಕಾರಣ (ಅವು ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ - ಪರಮಾಣುದ್ವಂದ್ವ[೧]ಗಳಂತೆ - (ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರದಿಂದ) ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಅವಗಾಹದ ಗ್ರಹಣದಿಂದ ಬದ್ಧರೂಪದಿಂದಿರುತ್ತವೆ. ಯಾವಾಗ ಅವು ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಆಗ (ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳು ಫಲಕೊಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಜೀವಗಳು ಅದನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ) ಉದಯ ಹೊಂದಿ ಉದುರಿಹೋಗುವಂಥ ಪುದ್ಗಲಕಾಯಗಳು ಸುಖದುಃಖರೂಪವಾದ ಆತ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರವಿರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ[೨] ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರವಿರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ[೨] ಸುಖದುಃಖರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ; ಮತ್ತು ಜೀವವು[೩] ನಿಮಿತ್ತಭೂತಮಾತ್ರವಾದ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಸುಖದುಃಖರೂಪ ಆತ್ಮಪರಿಣಾಮಗಳ ಭೋಕ್ತೃವಾಗುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ, ಮತ್ತು (ನಿಮಿತ್ತಭೂತಮಾತ್ರವಾದ) ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಭೋಕ್ತೃವಾಗುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ, ಆ ಪ್ರಕಾರದ (ಸುಖದುಃಖರೂಪ) ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ. (ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮರೂಪ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯರೂಪ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ.)

---

೧. ಪರಮಾಣುದ್ವಂದ =ಎರಡು ಪರಮಾಣುಗಳ ಕೂಟ; ಎರಡು ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾದ ಸ್ಕಂಧ; ದ್ವಿ-ಅಣುಕ ಸ್ಕಂಧ.

೨. ೧) ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ೨) ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಗಳು ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ''೧) ಸುಖದುಃಖಪರಿಣಾಮ ರೂಪ (ಫಲ) ಹಾಗೂ ೨) ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟವಿಷಯರೂಪ ಫಲ 'ಕೊಡುವಂಥ' ''ದೆಂದು (ಉಪಚಾರದಿಂದ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ. ೧) ಸುಖದುಃಖಪರಿಣಾಮವಂತೂ ಜೀವದ ತನ್ನದೇ ಪರ್ಯಾಯರೂಪವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವು ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮವನ್ನಂತೂ 'ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ' ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೂ (ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮರೂಪ ಫಲಕೊಡುವಂಥ'ವೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲೂ) ಆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ''ಅವು 'ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ' ಜೀವಕ್ಕೆ ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮರೂಪ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತವೆ''ಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ೨) ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯವಂತೂ ಜೀವದಿಂದ ತೀರ ಭಿನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವವು ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನಂತೂ 'ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ' ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೂ (ಯಾವುದಕ್ಕೆ ''ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯರೂಪ ಫಲ ಕೊಡುವಂಥ''ವೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲೂ) ಆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ''ಅವು 'ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ' ಜೀವಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯರೂಪ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತವೆ''ಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ (ಟೀಕೆಯ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ) ಯಾವ 'ನಿಶ್ಚಯ' ಮತ್ತು 'ವ್ಯವಹಾರ'ದಂಥ ಎರಡು ಭಂಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ಅವು ಕೇವಲ 'ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಜೀವದಲ್ಲಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳು ಜೀವದಿಂದ ತೀರ ಭಿನ್ನವಿವೆ'ಯೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ

ರೂಪಂ ಫಲಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಜೀವಾಶ್ಚ ನಿಶ್ಚಯೇನ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಭೂತದ್ರವ್ಯಕರ್ಮನಿರ್ವರ್ತಿತ-ಸುಖದುಃಖರೂಪಾತ್ಮಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ವ್ಯವಹಾರೇಣ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮೋದಯಾಪಾದಿತೇಷ್ಟಾ-ನಿಷ್ಟವಿಷಯಾಣಾಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ತಥಾವಿಧಂ ಫಲಂ ಭುಂಜಂತೇ ಇತಿ। ಏತೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ-ಗುಣೋಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ।

ತಮ್ಹಾ ಕಮ್ಮಂ ಕತ್ತಾ ಭಾವೇಣ ಹಿ ಸಂಜುದೋಧ ಜೀವಸ್ಸ।
ಭೋತ್ತಾ ದು ಹವದಿ ಜೀವೋ ಚೇದಗಭಾವೇಣ ಕಮ್ಮಫಲಂ ॥೬೮॥

ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃ ಭಾವೇನ ಹಿ ಸಂಯುತಮಥ ಜೀವಸ್ಯ।
ಭೋಕ್ತಾ ತು ಭವತಿ ಜೀವಶ್ಚೇತಕಭಾವೇನ ಕರ್ಮಫಲಮ್ ॥೬೮॥

ಇದರಿಂದ (ಈ ಕಥನದಿಂದ) ಜೀವದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗುಣದ್ದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.

ಗಾಥೆ - ೬೮

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ತಮ್ಹಾ] ಆದುದರಿಂದ [ಜೀವಸ್ಸ ಭಾವೇಣ ಹಿ ಸಂಜುದೋಧ] ಜೀವದ ಭಾವದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾದಂಥ[ಕಮ್ಮಂ] ಕರ್ಮವು (ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವು) [ಕತ್ತಾ] ಕರ್ತೃವಿದೆ (ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ತೃ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಜೀವಭಾವದ ಕರ್ತೃವಿದೆ; ಆದರೆ ಅದು ಭೋಕ್ತೃವಿಲ್ಲ.) [ಭೋತ್ತಾ ದು] ಭೋಕ್ತೃವಂತೂ [ಜೀವೋ ಹವದಿ] (ಕೇವಲ) ಜೀವವಿದೆ [ಚೇದಗಭಾವೇಣ] ಚೇತಕಭಾವದ ಕಾರಣವಾಗಿ [ಕಮ್ಮಫಲಂ] ಕರ್ಮಫಲದ (ಭೋಕ್ತೃವಿದೆ.)

ಅದರಿಂದ ಜೀವದ ಭಾವದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾದಂಥ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಿದೆ।
ಆದರೆ ಚೇತಕಭಾವದಕಾರಣ ಕರ್ಮಫಲದ ಭೋಕ್ತೃವಂತೂ ಜೀವವಿದೆ ॥೬೮॥

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ನಿಶ್ಚಯರೂಪ ಭಂಗದಿಂದ 'ಪೌದ್ಗಲಿಕ ಕರ್ಮವು ಜೀವಕ್ಕೆ ನಿಜವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವವು ನಿಜವಾಗಿ ಕರ್ಮವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತದೆ'ಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲ ಕೊಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯದ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಭೋಗಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮತ್ತು ಆ ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯವು ಅದನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದರೆ ಎರಡೂ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗಾಥೆಯ ಕಥನದ ಸಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಶ್ರೀ ಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಆಚಾರ್ಯದೇವರು ತಾವೇ, ಜೀವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಫಲದ ಉಪಭೋಗವು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಿದೆ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯ ವಹಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಿದೆ.

೩. ೧) ಸುಖದುಃಖ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ೨) ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯವೆಂದು ಸುಖದುಃಖದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲಿ 'ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ' ಹೇಳಿದೆ ಅಲ್ಲಿ 'ಸುಖದುಃಖಪರಿಣಾಮ'ವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ 'ವ್ಯವಹಾರ'ದಿಂದ' ಹೇಳಿದೆ ಅಲ್ಲಿ 'ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯ'ವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯೋಪಸಂಹಾರೋಽಯಮ್ ।

ಅತ ಏತತ್ ಸ್ಥಿತಂ ನಿಶ್ಚಯೇನಾತ್ಮನಃ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃ, ವ್ಯವಹಾರೇಣ ಜೀವಭಾವಸ್ಯ; ಜೀವೋಽಪಿ ನಿಶ್ಚಯೇನಾತ್ಮಭಾವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ, ವ್ಯವಹಾರೇಣ ಕರ್ಮಣ ಇತಿ । ಯಥಾತ್ರೋಭಯನಯಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃ, ತಥೈಕೇನಾಪಿ ನಯೇನ ನ ಭೋಕ್ತೃ। ಕುತಃ? ಚೈತನ್ಯಪೂರ್ವಕಾನುಭೂತಿಸದ್ಭಾವಾಭಾವಾತ್ । ತತಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಕೇವಲ ಏವ ಜೀವಃ ಕರ್ಮಫಲಭೂತಾನಾಂ ಕಥಂಚಿದಾತ್ಮನಃ ಸುಖದುಃಖಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಕಥಂಚಿದಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಟವಿಷಯಾಣಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ।

ಏವಂ ಕತ್ತಾ ಭೋತ್ತಾ ಹೋಜ್ಜಂ ಅಪ್ಪಾ ಸಗೇಹಿಂ ಕಮ್ಮೇಹಿಂ ।
ಹಿಂಡದಿ ಪಾರಮಪಾರಂ ಸಂಸಾರಂ ಮೋಹಸಂಛಣ್ಣೋ ॥೬೯॥

ಏವಂ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಭವನ್ನಾತ್ಮಾ ಸ್ವಕೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ।
ಹಿಂಡತೇ ಪಾರಮಪಾರಂ ಸಂಸಾರಂ ಮೋಹಸಂಛನ್ನಃ ॥೬೯॥

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಉಪಸಂಹಾರವಿದೆ.

ಆದುದರಿಂದ (ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಕಥನದಿಂದ) ಕರ್ಮವು ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ತೃವಿದೆ, ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಜೀವಭಾವದ ಕರ್ತೃವಿದೆ; ಜೀವವೂ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭಾವದ ಕರ್ತೃವಿದೆ, ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಕರ್ಮದ ಕರ್ತೃವಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು.

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಯಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಿದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೂ ನಯದಿಂದ ಅದು ಭೋಕ್ತೃವಿಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯಪೂರ್ವಕ[1]ವಾದ ಅನುಭೂತಿಯ ಸದ್ಭಾವವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಚೇತನತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕೇವಲ ಜೀವವೇ ಕರ್ಮಫಲದ-ಕಥಂಚಿತ್ ಆತ್ಮನ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಮತ್ತು ಕಥಂಚಿತ್ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳ-ಭೋಕ್ತೃಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೬೯

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಏವಂ**] ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ [**ಸಗೇಹಿಂ ಕಮ್ಮೇಹಿಂ**] ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ [**ಕತ್ತಾ ಭೋತ್ತಾ ಹೋಜ್ಜಂ**] ಕರ್ತೃ-ಭೋಕ್ತೃವಾಗುತ್ತಿರುವ [**ಅಪ್ಪಾ**] ಆತ್ಮನು [**ಮೋಹಸಂಛಣ್ಣೋ**] ಮೋಹಾಚ್ಛಾದಿತನಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತ [**ಪಾರಮಪಾರಂ ಸಂಸಾರಂ**] ಸಾಂತ ಅಥವಾ ಅನಂತ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ [**ಹಿಂಡದಿ**] ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ತೆರದಿ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕರ್ತೃ-ಭೋಕ್ತೃವಾದಾತ್ಮಮೋಹಾಚ್ಛಾದಿತನಾಗಿ ।
ವರ್ತಿಸುತ ಸಾಂತವಿಲ್ಲವೆ ಅನಂತಸಂಸಾರದಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುವನು ॥೬೯॥

---

೧. ಯಾವ ಅನುಭೂತಿಯು ಚೈತನ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಅದಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ; ಅದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಇತರ ಅನುಭೂತಿಗೆ ಇಲ್ಲ.

ಕರ್ಮಸಂಯುಕ್ತತ್ವಮುಖೇನ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಏವಮಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಕಟಿತಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವೈಃ ಕರ್ಮಭಿರ್ಗೃಹೀತಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಧಿಕಾರೋಽನಾದಿಮೋಹಾವಚ್ಛನ್ನತ್ವಾದುಪಜಾತವಿಪರೀತಾಭಿನಿವೇಶಃ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಿತಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಃ ಸಾಂತಮನಂತಂ ವಾ ಸಂಸಾರಂ ಪರಿಭ್ರಮತೀತಿ ।

ಉವಸಂತಖೀಣಮೋಹೋ ಮಗ್ಗಂ ಜಿಣಭಾಸಿದೇಣ ಸಮುವಗದೋ ।
ಣಾಣಾಣುಮಗ್ಗಚಾರೀ ಣಿವ್ವಾಣಪುರಂ ವಜದಿ ಧೀರೋ ॥೭೦॥

ಉಪಶಾಂತಕ್ಷೀಣಮೋಹೋ ಮಾರ್ಗಂ ಜಿನಭಾಷಿತೇನ ಸಮುಪಗತಃ ।
ಜ್ಞಾನಾನುಮಾರ್ಗಚಾರೀ ನಿರ್ವಾಣಪುರಂ ವ್ರಜತಿ ಧೀರಃ ॥೭೦॥

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಕರ್ಮಸಂಯುಕ್ತತೆಯ ಮುಖ್ಯತೆಯಿಂದ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಾವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ (ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಭಾವಕರ್ಮಗಳ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ) ಕರ್ತೃತ್ವ ಹಾಗೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಅಂಥ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಮೋಹಾಚ್ಛಾದಿತತನದ ಕಾರಣವಾಗಿ ವಿಪರೀತ ಅಭಿನಿವೇಶದ[೧] ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಯು ಅಸ್ತವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ, ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಸಾಂತ ಅಥವಾ ಅನಂತವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

(ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜೀವದ ಕರ್ಮಸಹಿತತನದ ಮುಖ್ಯತೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು.)

ಗಾಥೆ - ೭೦

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ಜಿಣಭಾಸಿದೇಣ ಮಗ್ಗಂ ಸಮುವಗದೋ]** ಯಾವನು (ಪುರುಷನು) ಜಿನವಚನದ ಮುಖಾಂತರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು **[ಉವಸಂತಖೀಣಮೋಹೋ]** ಉಪಶಾಂತಕ್ಷೀಣ-ಮೋಹನಾಗುತ್ತ (ಎಂದರೆ ಯಾವನಿಗೆ ದರ್ಶನಮೋಹದ ಉಪಶಮ, ಕ್ಷಯ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯೋಪಶಮವಾಗಿದೆ ಅಂಥವನಾಗುತ್ತ) **[ಣಾಣಾಣುಮಗ್ಗಚಾರೀ]** ಜ್ಞಾನಾನುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ (-ಜ್ಞಾನದ ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡುವಂಥ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ) **[ಧೀರೋ]** ಆ ಧೀರ ಪುರುಷನು **[ಣಿವ್ವಾಣಪುರಂ ವಜದಿ]** ನಿರ್ವಾಣಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಜಿನವಚನದಿಂದ ಮಾರ್ಗವ ಪಡೆದು ಉಪಶಾಂತಕ್ಷೀಣಮೋಹಿಯಾಗುತ್ತ ।
ಜ್ಞಾನಾನುಮಾರ್ಗದಲಿ ವಿಹರಿಸುವಧೀರ ಶಿವಪುರವ ಪಡೆಯುವನು ॥೭೦॥

---

೧. ಅಭಿನಿವೇಶ = ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಆಗ್ರಹ.

ಕರ್ಮವಿಯುಕ್ತತ್ವಮುಖೇನ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಅಯಮೇವಾತ್ಮಾ ಯದಿ ಜಿನಾಜ್ಞಯಾ ಮಾರ್ಗಮುಪಗಮ್ಯೋಪಶಾಂತಕ್ಷೀಣಮೋಹ-ತ್ವಾತ್ಪ್ರಹೀಣವಿಪರೀತಾಭಿನಿವೇಶಃ ಸಮುದ್ಭಿನ್ನಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಃ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಧಿಕಾರಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕಟಿತಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಃ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಧಿಕಾರಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕಟಿತಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಾನುಮಾರ್ಗೇಣ ಚರತಿ, ತದಾ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮತತ್ತ್ವೋ-ಪಲಂಭರೂಪಮಪವರ್ಗನಗರಂ ವಿಗಾಹತ ಇತಿ ।

ಅಥ ಜೀವವಿಕಲ್ಪಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ।

ಏಕ್ಕೋ ಚೇವ ಮಹಪ್ಪಾ ಸೋ ದುವಿಯಪ್ಪೋ ತಿಲಕ್ಖಣೋ ಹೋದಿ ।
ಚದುಚಂಕಮಣೋ ಭಣಿದೋ ಪಂಚಗ್ಗಗುಣಪ್ಪಧಾಣೋ ಯ ॥೭೧॥

ಟೀಕೆ : ಇದು ಕರ್ಮವಿಮುಕ್ತತೆಯ ಮುಖ್ಯತೆಯಿಂದ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಯಾವಾಗ ಇದೇ ಆತ್ಮನು ಜಿನಾಜ್ಞೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಪಶಾಂತ ಕ್ಷೀಣಮೋಹತ್ವದ ಕಾರಣವಾಗಿ (ದರ್ಶನಮೋಹದ ಉಪಶಮ, ಕ್ಷಯ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯೋಪಶಮದ ಕಾರಣವಾಗಿ) ಅವನಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಅಭಿನಿವೇಶವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವವನಾಗುತ್ತ, ಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಗೊಳಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಿವಂತನಾಗುತ್ತ ಜ್ಞಾನದ ಅನುಸರಣೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವಂಥ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ), ಆಗ ಅವನು ವಿಶುದ್ಧ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಉಪಲಬ್ಧಿರೂಪವಾದ ಅಪವರ್ಗ ನಗರವನ್ನು (ಮೋಕ್ಷಪುರವನ್ನು) ಪ್ರಾಪ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

(ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವದ ಕರ್ಮರಹಿತತೆಯ ಮುಖ್ಯತೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಭುತ್ವಗುಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು.)

ಈಗ ಜೀವದ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೧-೭೨

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಸೋ ಮಹಪ್ಪಾ**] ಆ ಮಹಾತ್ಮನು [**ಏಕ್ಕೋ ಚೇವ**] ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದಾನೆ ; [**ದುವಿಯಪ್ಪೋ**] ಎರಡು ಭೇದಗಳುಳ್ಳವನಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು [**ತಿಲಕ್ಖಣೋ ಹೋದಿ**] ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ-ಗಳುಳ್ಳವನಿದ್ದಾನೆ ; [**ಚದುಚಂಕಮಣೋ**] ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ಭ್ರಮಣವುಳ್ಳವನು [**ಯ**] ಮತ್ತು [**ಪಂಚಗ್ಗಗುಣಪ್ಪಧಾಣೋ**] ಐದು ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು [**ಭಣಿದೋ**] - ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. [**ಉವಉತ್ತೋ ಜೀವೋ**] ಉಪಯೋಗಸ್ವರೂಪಿಯಾದಂಥ ಆ ಜೀವನು [**ಛಕ್ಕಾಪಕ್ಕಮ -**

ಉತ್ತಮಮಹಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಿದ್ದವನು ದ್ವಿಭೇದ, ತ್ರಿಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತನಿಹನು ।
ಮತ್ತವನಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ಭ್ರಮಣ ಪಂಚಾಗ್ರಗುಣಪ್ರಧಾನನೆಂದು ಪೇಳಿದೆ ॥೭೧॥

ಛಕ್ಕಾಪಕ್ಕಮಜುತ್ತೋ ಉವಉತ್ತೋ ಸತ್ತಭಂಗಸಬ್ಭಾವೋ ।
ಅಟ್ಠಾಸಓ ಣವಟ್ಠೋ ಜೀವೋ ದಸಟ್ಠಾಣಗೋ ಭಣಿದೋ ॥೭೨॥

ಏಕ ಏವ ಮಹಾತ್ಮಾ ಸ ದ್ವಿವಿಕಲ್ಪಸ್ತ್ರಿಲಕ್ಷಣೋ ಭವತಿ ।
ಚತುಶ್ಚಂಕ್ರಮಣೋ ಭಣಿತಃ ಪಂಚಾಗ್ರಗುಣಪ್ರಧಾನಶ್ಚ ॥೭೧॥

ಷಟ್‌ಕಾಪಕ್ರಮಯುಕ್ತಃ ಉಪಯುಕ್ತಃ ಸಪ್ತಭಂಗಸದ್ಭಾವಃ ।
ಅಷ್ಟಾಶ್ರಯೋ ನವಾರ್ಥೋ ಜೀವೋ ದಶಸ್ಥಾನಗೋ ಭಣಿತಃ ॥೭೨॥

ಸ ಖಲು ಜೀವೋ ಮಹಾತ್ಮಾ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯೋಪಯುಕ್ತತ್ವಾದೇಕ ಏವ, ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಭೇದಾದ್‌ದ್ವಿವಿಕಲ್ಪಃ, ಕರ್ಮಫಲಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನಚೇತನಾಭೇದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್‌ತ್ರಿಲಕ್ಷಣಃ ಧ್ರೌವ್ಯೋತ್ಪಾದವಿನಾಶಭೇದೇನ ವಾ, ಚತಸೃಷು ಗತಿಷು ಚಂಕ್ರಮಣತ್ವಾಚ್ಚತುಶ್ಚಂಕ್ರಮಣಃ, ಪಂಚಭಿಃ ಪಾರಿಣಾಮಿಕೌದಯಿಕಾದಿಭಿರಗ್ರಗುಣೈಃ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ಪಂಚಾಗ್ರಗುಣಪ್ರಧಾನಃ, ಚತಸೃಷು ದಿಕ್ಷೂರ್ಧ್ವಮಧಶ್ಚೇತಿ ಭವಾಂತರಸಂಕ್ರಮಣಷಟ್ಕೇನಾಪಕ್ರಮೇಣ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ಷಟ್ಕಾಪಕ್ರಮಯುಕ್ತಃ, ಅಸ್ತಿನಾಸ್ತ್ಯಾದಿಭಿಃ

ಜುತ್ತೋ] ಆರು ಅಪಕ್ರಮ[೧] ಸಹಿತನೂ, [ಸತ್ತಭಂಗಸಬ್ಭಾವೋ] ಏಳು ಭಂಗದೊಡನೆ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳವನೂ, [ಅಟ್ಠಾಸಓ] ಎಂಟರ ಆಶ್ರಯರೂಪನೂ, [ಣವಟ್ಠೋ] ಒಂಭತ್ತು- ಅರ್ಥರೂಪನೂ ಮತ್ತು [ದಸಟ್ಠಾಣಗೋ] ದಶಸ್ಥಾನಗತನೆಂದೂ [ಭಣಿದೋ] ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಜೀವನು ೧) ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯ-ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಒಬ್ಬನೇ'' ಇದ್ದಾನೆ; ೨) ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದರ್ಶನದಂಥ ಭೇದಗಳ ಕಾರಣವಾಗಿ ''ಎರಡು ಭೇದಗಳುಳ್ಳವ''ನಿದ್ದಾನೆ; ೩) ಕರ್ಮಫಲಚೇತನ, ಕಾರ್ಯಚೇತನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಚೇತನದಂಥ ಭೇದಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಅಥವಾ ಧ್ರೌವ್ಯ, ಉತ್ಪಾದ ಮತ್ತು ವಿನಾಶದಂಥ ಭೇದಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಲಕ್ಷಿತನಾಗುವುದರಿಂದ ''ತ್ರಿಲಕ್ಷಣ (ಮೂರು ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವ)''ನಿದ್ದಾನೆ; ೪) ನಾಲ್ಕು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ''ಚತುರ್ವಿಧ ಭ್ರಮಣವುಳ್ಳವ''ನಿದ್ದಾನೆ; ೫) ಪಾರಿಣಾಮಿಕ, ಔದಯಿಕ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಐದು ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯುಳ್ಳವ''ನಿದ್ದಾನೆ; ೬) ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ, ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಗೆ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಷಡ್‌ವಿಧ ಭವಾಂತರಗಮನರೂಪ ಅಪಕ್ರಮದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ (ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಭವದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ) ''ಆರು ಅಪಕ್ರಮ ಸಹಿತ''ನಿದ್ದಾನೆ; ೭) ಅಸ್ತಿ, ನಾಸ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳು

ಉಪಯೋಗರೂಪಾತ್ಮ ಆರು-ಅಪಕ್ರಮಸಹಿತ, ಸಪ್ತಭಂಗಸದ್ಭಾವನಿದ್ದು ।
ಉಪರಿ ಎಂಟು-ಆಶ್ರಯರೂಪ, ನವ-ಅರ್ಥರೂಪ, ದಶಸ್ಥಾನಗತನೆಂದಿದೆ ॥೭೨॥

---

೧. ಅಪಕ್ರಮ= (ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಬೇರೆ ಭವದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ) ಅನುಶ್ರೇಣೀ ಗಮನ ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಮನ.

ಸಪ್ತಭಂಗ್ಯೈಃ ಸದ್ಭಾವೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಪ್ತಭಂಗಸದ್ಭಾವಃ, ಅಷ್ಟಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ವಾ ಆಶ್ರಯತ್ವಾದಷ್ಟಾಶ್ರಯಃ ನವಪದಾರ್ಥರೂಪೇಣ ವರ್ತನಾನ್ನವಾರ್ಥಃ, ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ತೇಜೋವಾಯುವನಸ್ಪತಿಸಾಧಾರಣಪ್ರತ್ಯೇಕದ್ವಿತ್ರಿಚತುಃ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯರೂಪೇಷು ದಶಸು ಸ್ಥಾನೇಷು ಗತತ್ವಾದ್ದಶಸ್ಥಾನಗ ಇತಿ ।

ಪಯಡಿಟ್ಠಿದಿಅಣುಭಾಗಪ್ಪದೇಸಬಂಧೇಹಿಂ ಸವ್ವದೋ ಮುಕ್ಕೋ ।
ಉಡ್ಢಂ ಗಚ್ಛದಿ ಸೇಸಾ ವಿದಿಸಾವಜ್ಜಂ ಗದಿಂ ಜಂತಿ ॥೭೩॥

ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥಿತ್ಯನುಭಾಗಪ್ರದೇಶಬಂಧೈಃ ಸರ್ವತೋ ಮುಕ್ತಃ ।
ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛತಿ ಶೇಷಾ ವಿದಿಗ್ವರ್ಜಾಂ ಗತಿಂ ಯಾಂತಿ ॥೭೩॥

ಬದ್ಧಜೀವಸ್ಯ ಷಡ್‌ಗತಯಃ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಾಃ । ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯೂರ್ಧ್ವಗತಿರೇಕಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ।

- ಇತಿ ಜೀವದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಮಾಪ್ತಮ್ ।

ಭಂಗಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಯಾವನ ಸದ್ಭಾವವಿದೆ ಅಂಥವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಏಳು ಭಂಗದೊಡನೆ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳವ''ನಿದ್ದಾನೆ ; ೮) (ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮೊದಲಾದ) ಎಂಟು ಕರ್ಮಗಳ ಅಥವಾ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ) ಎಂಟು ಗುಣಗಳ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಎಂಟರ ಆಶ್ರಯರೂಪ''ನಿದ್ದಾನೆ ; ೯) ಒಂಭತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳ ರೂಪದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ''ಒಂಭತ್ತು - ಅರ್ಥರೂಪ''ನಿದ್ದಾನೆ ; ೧೦) ಪೃಥ್ವೀ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಸಾಧಾರಣ ವನಸ್ಪತಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವನಸ್ಪತಿ, ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ, ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ, ಚತುರಿಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾದ ಹತ್ತು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವುದರಿಂದ ''ದಶಸ್ಥಾನಗತ''ನಿದ್ದಾನೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೩

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಪಯಡಿಟ್ಠಿದಿಅಣುಭಾಗಪ್ಪದೇಸಬಂಧೇಹಿಂ] ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧ, ಸ್ಥಿತಿಬಂಧ, ಅನುಭಾಗಬಂಧ ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶಬಂಧದಿಂದ [ಸವ್ವದೋ ಮುಕ್ಕೋ] ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾದಂಥ ಜೀವವು [ಉಡ್ಢಂ ಗಚ್ಛದಿ] ಊರ್ಧ್ವಗಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ; [ಸೇಸಾ] ಉಳಿದ ಜೀವಗಳು (ಭವಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ) [ವಿದಿಸಾವಜ್ಜಂ ಗದಿಂ ಜಂತಿ] ವಿಶೇಷ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಗಮನ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಟೀಕೆ :- ಬದ್ಧ ಜೀವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಷಡ್‌ವಿಧದ ಗಮನ (ಎಂದರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಿದೆ ಅಂಥ ಆರು ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನ)ವಿರುತ್ತದೆ ; ಮುಕ್ತ ಜೀವಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಂಥ ಒಂದು ಊರ್ಧ್ವಗಮನವಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಜೀವ ಪ್ರಕೃತಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಅನುಭಾಗ-ಮೇಣ್ ಪ್ರದೇಶಬಂಧದಿಂಪೂರ್ಣಮುಕ್ತನಾಗಿ ।
ಧ್ರುವರ್ಗಮನ[೧] ಮಾಡಿದರೆ ಶೇಷ ಜೀವವಿದಿಶಗಳ ಬಿಟ್ಟುಗಮಿಸುವವು ॥೭೩॥

---

೧. ಊರ್ಧ್ವ ಗಮನ.

ಅಥ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ।

ಖಂಧಾ ಯ ಖಂಧದೇಸಾ ಖಂಧಪದೇಸಾ ಯ ಹೋಂತಿ ಪರಮಾಣೂ ।
ಇದಿ ತೇ ಚದುವ್ವಿಯಪ್ಪಾ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ ಮುಣೇದವ್ವಾ ॥೭೪॥

ಸ್ಕಂಧಾಶ್ಚ ಸ್ಕಂಧದೇಶಾಃ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ ಪರಮಾಣವಃ ।
ಇತಿ ತೇ ಚತುರ್ವಿಕಲ್ಪಾಃ ಪುದ್ಗಲಕಾಯಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ ॥೭೪॥

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವಿಕಲ್ಪಾದೇಶೋಽಯಮ್ ।

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಹಿ ಕದಾಚಿತ್ಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯೇಣ, ಕದಾಚಿತ್ಸ್ಕಂಧದೇಶಪರ್ಯಾಯೇಣ, ಕದಾಚಿತ್ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಪರ್ಯಾಯೇಣ, ಕದಾಚಿತ್ಪರಮಾಣುತ್ವೇನಾತ್ರ, ತಿಷ್ಠಂತಿ । ನಾನ್ಯಾ ಗತಿರಸ್ತಿ । ಇತಿ ತೇಷಾಂ ಚತುರ್ವಿಕಲ್ಪತ್ವಮಿತಿ ।

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಸಂಪೂರ್ಣ ರಾಗಾದಿಭಾವಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದಂಥ ಯಾವ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನುಭೂತಿ ಲಕ್ಷಣ ಧ್ಯಾನವಿದೆ ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಚತುರ್ವಿಧದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಮುಕ್ತವಾದ ಜೀವವೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅನಂತಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತ, ಒಂದು ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಅವಿಗ್ರಹ ಗತಿಯ ಮುಖಾಂತರ (ಲೋಕಾಗ್ರದವರೆಗೆ) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಊರ್ಧ್ವಗಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಸಂಸಾರೀ ಜೀವಗಳು ಮರಣಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿದಿಶೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಆರು-ಅಪಕ್ರಮಸ್ವರೂಪ (ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕ)ಗಳಾದ ಅನುಶ್ರೇಣೀಗಮನ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜೀವದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಈಗ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೪

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಖಂಧಾ ಯ] ಸ್ಕಂಧ, [ಖಂಧದೇಸಾ] ಸ್ಕಂಧದೇಶ, [ಖಂಧಪದೇಸಾ] ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶ [ಯ] ಮತ್ತು [ಪರಮಾಣೂ ಹೋಂತಿ ಇದಿ] ಪರಮಾಣುವೆಂದು [ತೇ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ] ಆ ಪುದ್ಗಲಕಾಯದಲ್ಲಿ [ಚದುವ್ವಿಯಪ್ಪಾ] ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳೆಂದು [ಮುಣೇದವ್ವಾ] ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಭೇದಗಳ ಕಥನವಿದೆ.

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವು ಒಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯದಿಂದ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸ್ಕಂಧದೇಶರೂಪ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶರೂಪ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪರಮಾಣುರೂಪದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಇರುತ್ತದೆ; ಬೇರೆ ಯಾವ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಿವೆ.

ಯಾವ ಜಡಪುದ್ಗಲಕಾಯವಿದೆಯದರಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭೇದವೆಂದರಿವುದು ।
ಅವು ಸ್ಕಂಧ, ಸ್ಕಂಧದೇಶ, ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತದರಂತೆ ಪರಮಾಣುವೆಂದು ॥೭೪॥

ಖಂಧಂ ಸಯಲಸಮತ್ಥಂ ತಸ್ಸ ದು ಅದ್ಧಂ ಭಣಂತಿ ದೇಸೋ ತ್ತಿ।
ಅದ್ಧದ್ಧಂ ಚ ಪದೇಸೋ ಪರಮಾಣೂ ಚೇವ ಅವಿಭಾಗೀ ॥೭೫॥

ಸ್ಕಂಧಃ ಸಕಲಸಮಸ್ತಸ್ತಸ್ಯ ತ್ವರ್ಧಂ ಭಣಂತಿ ದೇಶ ಇತಿ।
ಅರ್ಧಾರ್ಧಂ ಚ ಪ್ರದೇಶಃ ಪರಮಾಣುಶ್ಚೈವಾವಿಭಾಗೀ ॥೭೫॥

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವಿಕಲ್ಪನಿರ್ದೇಶೋಽಯಮ್ ।

ಅನಂತಾನಂತಪರಮಾಣ್ವಾರಬ್ಧೋಽಪ್ಯೇಕಃ ಸ್ಕಂಧೋ ನಾಮ ಪರ್ಯಾಯಃ। ತದರ್ಧಂ ಸ್ಕಂಧದೇಶೋ ನಾಮ ಪರ್ಯಾಯಃ। ತದರ್ಧಾರ್ಧಂ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶೋ ನಾಮ ಪರ್ಯಾಯಃ। ಏವಂ ಭೇದವಶಾತ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಸ್ಕಂಧಾದನಂತಾಃ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಪರ್ಯಾಯಾಃ। ನಿರ್ವಿಭಾಗೈಕಪ್ರದೇಶಃ

ಗಾಥೆ - ೭೫

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಸಯಲಸಮತ್ಥಂ] ಸಕಲ-ಸಮಸ್ತ (ಪುದ್ಗಲಪಿಂಡಾತ್ಮಕವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಸ್ತು) ಅದು [ಖಂಧಂ] ಸ್ಕಂಧವಿದೆ, [ತಸ್ಸ ಅದ್ಧಂ ದು] ಅದರ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ [ದೇಸೋ ತ್ತಿ ಭಣಂತಿ] ದೇಶವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, [ಅದ್ಧದ್ಧಂ ಚ] ಅರ್ಧದ ಅರ್ಧವು ಅದು [ಪದೇಸೋ] ಪ್ರದೇಶವಿದೆ [ಚ] ಮತ್ತು [ಅವಿಭಾಗೀ] ಅವಿಭಾಗಿಯು ಅದು [ಪರಮಾಣೂ ಏವ] ನಿಜವಾಗಿ ಪರಮಾಣುವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಭೇದಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.

ಅನಂತಾನಂತ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವುದು ಒಂದು ಇದೆ ಅದು ಸ್ಕಂಧವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ; ಅದರ ಅರ್ಧವು ಸ್ಕಂಧದೇಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ; ಅರ್ಧದ ಅರ್ಧವು ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದದ ಕಾರಣ (ಬೇರೆಯಾಗುವ ಕಾರಣ)ವಾಗಿ ದ್ವಿ-ಅಣುಕ ಸ್ಕಂಧದವರೆಗೆ ಅನಂತ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶರೂಪ ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ನಿರ್ವಿಭಾಗ-ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ಸ್ಕಂಧದ ಕೊನೆಯ ಅಂಶವು ಅದು ಒಂದು ಪರಮಾಣುವಿದೆ. (ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದದಿಂದಾಗುವಂಥ[೧] ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯಾಯಿತು.)

ಸಕಲ-ಸಮಸ್ತವದು 'ಸ್ಕಂಧ'ವಿದ್ದು ಅದರರ್ಧಕೆ 'ದೇಶ'ವೆಂದು ಹೇಳುವರು।
ಸಕಲಾರ್ಧದ ಅರ್ಧವದು 'ಪ್ರದೇಶ'ವಿದ್ದು ಅವಿಭಾಗಿಯು 'ಪರಮಾಣು' ॥೭೫॥

---

೧. ಭೇದದಿಂದಾಗುವಂಥ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪಗಳ (ಪುದ್ಗಲಭೇದಗಳ) ಯಾವ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಶ್ರೀ ಜಯಸೇನಾಚಾರ್ಯದೇವರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ - ಅನಂತಪರಮಾಣುಪಿಂಡಾತ್ಮಕ ಘಟ ಪಟಾದಿರೂಪವಾದ ಯಾವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಸ್ತುವಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಸ್ಕಂಧ'ವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ. ಭೇದದ ಮುಖಾಂತರ ಅದರ ಯಾವ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತಾನುಸಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ೧೬ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಒಂದು ಪುದ್ಗಲಪಿಂಡವಿದೆ ಮತ್ತು ಅದು ಒಡೆದು ಅದರ ತುಂಡುಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಅಲ್ಲಿ ೧೬ ಪರಮಾಣುಗಳ ಪೂರ್ಣ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ 'ಸ್ಕಂಧ'ವೆಂದರೆ ೮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಅದರ ಅರ್ಧಭಾಗರೂಪವಾದ ತುಂಡು ಅದು 'ದೇಶ'ವಿದೆ, ೪ ಪರಮಾಣುಗಳುಳ್ಳ ಅದರ ಕಾಲುಭಾಗರೂಪವಾದ ತುಂಡು ಅದು 'ಪ್ರದೇಶ'ವಿದೆ ಮತ್ತು

ಸ್ಕಂಧಸ್ಯಾಂತ್ಯೋಭೇದಃ ಪರಮಾಣುರೇಕಃ। ಪುನರಪಿ ದ್ವಯೋಃ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಘಾತಾದೇಕೋ ದ್ವ್ಯಣುಕಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯಃ। ಏವಂ ಸಂಘಾತವಶಾದನಂತಾಃ ಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯಾಃ। ಏವಂ ಭೇದಸಂಘಾತಾಭ್ಯಾಮಪ್ಯನಂತಾ ಭವಂತೀತಿ।

ಬಾದರಸುಹುಮಗದಾಣಂ ಖಂಧಾಣಂ ಪೋಗ್ಗಲೋ ತ್ತಿ ವವಹಾರೋ।
ತೇ ಹೋಂತಿ ಛಪ್ಪಯಾರಾ ತೇಲೋಕ್ಕಂ ಜೇಹಿಂ ಣಿಪ್ಪಣ್ಣಂ ॥೭೬॥

ಬಾದರಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಗತಾನಾಂ ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಪುದ್ಗಲಃ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಃ।
ತೇ ಭವಂತಿ ಷಟ್‌ಪ್ರಕಾರಾಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಯೈಃ ನಿಷ್ಪನ್ನಮ್ ॥೭೬॥

ಪುನಃ ಎರಡು ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಂಗತಿಯಿಂದ (ಕೂಡುವಿಕೆಯಿಂದ) ಒಂದು ದ್ವಿ-ಅಣುಕ-ಸ್ಕಂಧ ರೂಪ ಪರ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಗತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ (ದ್ವಿಅಣುಕ-ಸ್ಕಂಧದ ಹಾಗೆ ತ್ರಿಅಣುಕ-ಸ್ಕಂಧ, ಚತುರಣುಕ-ಸ್ಕಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅನಂತಸ್ಕಂಧರೂಪ ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಗತಿಯಿಂದಾಗುವಂಥ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪದ ವರ್ಣನೆಯಾಯಿತು.)

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದ-ಸಂಗತಿ ಈ ಎರಡವುಗಳಿಂದಲೂ (ಯುಗಪತ್ ಭೇದ ಮತ್ತು ಸಂಗತಿ ಎರಡೂ ಆಗುವುದರಿಂದಲೂ) ಅನಂತ (ಸ್ಕಂಧರೂಪ ಪರ್ಯಾಯ)ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಹೀಗೆ ಭೇದ-ಸಂಗತಿಯಿಂದಾಗುವಂಥ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪದ ವರ್ಣನೆಯಾಯಿತು.)

ಗಾಥೆ - ೭೬

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಬಾದರಸುಹುಮಗದಾಣಂ**] ಬಾದರ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣತವಾದ [**ಖಂಧಾಣಂ**] ಸ್ಕಂಧಗಳಿಗೆ [**ಪೋಗ್ಗಲೋ ತ್ತಿ**] 'ಪುದ್ಗಲ'ವೆಂದು [**ವವಹಾರೋ**] ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ [**ತೇ**] ಅವು [**ಛಪ್ಪಯಾರಾ ಹೋಂತಿ**] ಆರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ, [**ಜೇಹಿಂ**] ಅವುಗಳಿಂದ [**ತೇಲೋಕ್ಕಂ**] ಮೂರು ಲೋಕಗಳು [**ಣಿಪ್ಪಣ್ಣಂ**] ನಿಷ್ಪನ್ನವಿವೆ.

ಯಾವ ಬಾದರ ಮೇಣ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗತಸ್ಕಂಧಕ್ಕೆ 'ಪುದ್ಗಲ'ವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ।
ಅವು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ನಿಷ್ಪನ್ನವಿವೆ ॥೭೬॥

ಅವಿಭಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕ ತುಂಡು ಅದು 'ಪರಮಾಣು'ವಿದೆ. ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ೧೬ ಪರಮಾಣುವುಳ್ಳ ಪೂರ್ಣ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ 'ಸ್ಕಂಧ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ೧೫ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೯ ಪರಮಾಣುಗಳವರೆಗಿನ ಯಾವುದೇ ತುಂಡಕ್ಕೂ 'ಸ್ಕಂಧ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ; ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ೮ ಪರಮಾಣುಗಳುಳ್ಳ ಅದರ ಅರ್ಧಭಾಗರೂಪವಾದ ತುಂಡಿಗೆ 'ದೇಶ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ; ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ೭ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೫ ಪರಮಾಣುಗಳವರೆಗಿನ ಅದರ ಯಾವುದೇ ತುಂಡಕ್ಕೂ 'ದೇಶ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ; ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ೪ ಪರಮಾಣುವುಳ್ಳ ಅದರ ಕಾಲುಭಾಗರೂಪವಾದ ತುಂಡಿಗೆ 'ಪ್ರದೇಶ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎರಡು ಪರಮಾಣುಗಳವರೆಗಿನ ಅದರ ಯಾವುದೇ ತುಂಡಿಗೂ 'ಪ್ರದೇಶ' ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ - ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಭೇದದಿಂದಾಗುವಂಥ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಪುದ್ಗಲವ್ಯವಹಾರಸಮರ್ಥನಮೇತತ್ ।

ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧವರ್ಣಗುಣವಿಶೇಷೈಃ ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತವೃದ್ಧಿಹಾನಿಭಿಃ ಪೂರಣಗಲನಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಸ್ಕಂಧವ್ಯಕ್ತ್ಯಾವಿರ್ಭಾವತಿರೋಭಾವಾಭ್ಯಾಮಪಿ ಚ ಪೂರಣಗಲನೋಪಪತ್ತೇಃ ಪರಮಾಣವಃ ಪುದ್ಗಲಾ ಇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯಂತೇ । ಸ್ಕಂಧಾಸ್ತ್ವನೇಕಪುದ್ಗಲಮಯೈಕಪರ್ಯಾಯತ್ವೇನ ಪುದ್ಗಲೇಭ್ಯೋಽನನ್ಯತ್ವಾತ್ಪುದ್ಗಲಾ ಇತಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯಂತೇ, ತಥೈವ ಚ ಬಾದರಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಪರಿಣಾಮವಿಕಲ್ಪೈಃ ಷಟ್‌ಪ್ರಕಾರತಾಮಾಪದ್ಯ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರೂಪೇಣ ನಿಷ್ಪದ್ಯ ಸ್ಥಿತವಂತ ಇತಿ । ತಥಾ ಹಿ- ಬಾದರಬಾದರಾಃ, ಬಾದರಾಃ, ಬಾದರಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರಾಃ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಇತಿ । ತತ್ರ ಛಿನ್ನಾಃ ಸ್ವಯಂ ಸಂಧಾನಾಸಮರ್ಥಾಃ ಕಾಷ್ಠಪಾಷಾಣಾದಯೋ ಬಾದರಬಾದರಾಃ । ಛಿನ್ನಾಃ ಸ್ವಯಂ ಸಂಧಾನಸಮರ್ಥಾಃ ಕ್ಷೀರಘೃತತೈಲತೋಯರಸಪ್ರಭೃತಯೋ ಬಾದರಾಃ । ಸ್ಥೂಲೋಪಲಂಭಾ ಅಪಿ ಛೇತ್ತುಂ ಭೇತ್ತುಮಾದಾತುಮಶಕ್ಯಾಃ ಛಾಯಾತಪತಮೋಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾದಯೋ ಬಾದರಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ । ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಥೂಲೋಪಲಂಭಾಃ ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧಶಬ್ದಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರಾಃ । ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಹಿ ಕರಣಾನುಪಲಭ್ಯಾಃ ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾದಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ । ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾಭ್ಯೋಽಧೋ ದ್ವ್ಯಣುಕಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಂತಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಇತಿ ।

ಟೀಕೆ :- ಸ್ಕಂಧಗಳಲ್ಲಿ 'ಪುದ್ಗಲ'ವೆಂಬ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ ಇದು ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಯಿದೆ.

೧) ಯಾವವುಗಳಲ್ಲಿ ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತ (ಆರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುವಂಥ) ವೃದ್ಧಿ ಹಾನಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ವರ್ಣರೂಪ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳ ಕಾರಣ (ಪರಮಾಣುಗಳು) 'ಪೂರಣ-ಗಲನ'- ಧರ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ೨) ಸ್ಕಂಧವ್ಯಕ್ತತೆಯ (ಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯದ) ಆವಿರ್ಭಾವ ಮತ್ತು ತಿರೋಭಾವದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ (ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ) 'ಪೂರಣ-ಗಲನ' ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾಣುಗಳು ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ 'ಪುದ್ಗಲ'[೧] ವಿವೆ, ಸ್ಕಂಧಗಳಂತೂ ಅನೇಕ ಪುದ್ಗಲಮಯ[೨] ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯತ್ವದ ಕಾರಣ ಪುದ್ಗಲಗಳಿಂದ ಅನನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ 'ಪುದ್ಗಲ'ವಿವೆ; ಮತ್ತು (ಅವು) ಬಾದರತ್ವ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವರೂಪವಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಭೇದಗಳಿಂದ ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಮೂರು ಲೋಕರೂಪವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿವೆ. ಅವು ೧) ಬಾದರಬಾದರ; ೨) ಬಾದರ; ೩) ಬಾದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ; ೪) ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ; ೫) ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ೬) ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರದ ಸ್ಕಂಧಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೧) ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವು (ಸ್ಕಂಧಗಳು) ಒಮ್ಮೆ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ತಾವೇ ಒಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅವು (ಘನ ಪದಾರ್ಥಗಳು) 'ಬಾದರಬಾದರ'ವಿವೆ; ೨) ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ನೀರು,

---

೧. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ (ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ವರ್ಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಸ್ಕಂಧ ಪರ್ಯಾಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ) ಪೂರಣ ಮತ್ತು ಗಲನವಿದೆ ಅದು ಪುದ್ಗಲವಿದೆ. ಪೂರಣ ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡುವುದು; ತುಂಬುವುದು; ಪೂರ್ತಿ; ಪುಷ್ಟಿ; ವೃದ್ಧಿ. ಗಲನ= ಸೋರುವುದು; ಕ್ಷೀಣವಾಗುವುದು; ಕೃಶವಾಗುವುದು; ಹಾನಿ; ನ್ಯೂನತೆ. [೧) ಪರಮಾಣುಗಳ ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳಾದ ಯಾವ ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ವರ್ಣಗಳಿವೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಾಗುವಂಥ ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತ ವೃದ್ಧಿಯು ಅದು ಪೂರಣವಿದೆ ಮತ್ತು ಷಟ್ ಸ್ಥಾನಪತಿತ ಹಾನಿಯು ಅದು ಗಲನವಿದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಪರಮಾಣುಗಳು ಹೀಗೆ ಪೂರಣ-ಗಲನಧರ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳಿವೆ. ೨) ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂಧರೂಪಪರ್ಯಾಯದ ಆವಿರ್ಭಾವವಾಗುವುದು ಅದು ಪೂರಣವಿದೆ ಮತ್ತು ತಿರೋಭಾವವಾಗುವುದು ಅದು ಗಲನವಿದೆ; ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೂ ಪೂರಣ-ಗಲನಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ.]

೨. ಸ್ಕಂಧವು ಅನೇಕ ಪರಮಾಣುಮಯವಾದ ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ಅನನ್ಯವಿದೆ; ಮತ್ತು ಪರಮಾಣುಗಳಂತೂ ಪುದ್ಗಲವಿವೆ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಕಂಧವೂ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಪುದ್ಗಲವಿದೆ.

ಸವ್ವೇಸಿಂ ಖಂಧಾಣಂ ಜೋ ಅಂತೋ ತಂ ವಿಯಾಣ ಪರಮಾಣೂ ।
ಸೋ ಸಸ್ಸದೋ ಅಸದ್ದೋ ಏಕ್ಕೋ ಅವಿಭಾಗೀ ಮುತ್ತಿಭವೋ ॥೭೭॥

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಯೋಽಂತ್ಯಸ್ತಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ಪರಮಾಣುಮ್ ।
ಸ ಶಾಶ್ವತೋಽಶಬ್ದಃ ಏಕೋಽವಿಭಾಗೀ ಮೂರ್ತಿಭವಃ ॥೭೭॥

ಪರಮಾಣುವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ।

ಉಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ಕಂಧರೂಪಪರ್ಯಾಯಾಣಾಂ ಯೋಽಂತ್ಯೋ ಭೇದಃ ಸ ಪರಮಾಣುಃ । ಸ ತು ಪುನರ್ವಿಭಾಗಾಭಾವಾದವಿಭಾಗೀ, ನಿರ್ವಿಭಾಗೈಕಪ್ರದೇಶತ್ವಾದೇಕಃ, ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಸದಾಪ್ಯವಿನಶ್ವರತ್ವಾನ್ನಿತ್ಯಃ; ಅನಾದಿನಿಧನರೂಪಾದಿಪರಿಣಾಮೋತ್ಪನ್ನತ್ವಾನ್ಮೂರ್ತಿಭವಃ, ರೂಪಾದಿಪರಿಣಾಮೋತ್ಪನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಮಾಣುಗುಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯತ್ವೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚಾಶಬ್ದೋ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ।

ರಸ ಮೊದಲಾದವು (ಸ್ಕಂಧಗಳು) ಒಮ್ಮೆ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ತಾವೇ ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ ಅವು (ಪ್ರವಾಹೀ ಪದಾರ್ಥಗಳು) 'ಬಾದರ'ವಿವೆ ; ೩) ನೆರಳು, ಕತ್ತಲೆ, ಬಿಸಿಲು, ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮೊದಲಾದವು (ಸ್ಕಂಧಗಳು) ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದರೂ ಅವುಗಳ ಛೇದನ, ಭೇದನ ಅಥವಾ (ಕೈಗಳಿಂದ) ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅವು 'ಬಾದರಸೂಕ್ಷ್ಮ'ವಿವೆ ; ೪) ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ಶಬ್ದಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತವೆ (ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಭೂತವಾದ ಸ್ಕಂಧಗಳು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಂಡು ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ, ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ವಾದ ಪಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ, ಮೂಗಿನಿಂದ ಮೂಸಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ) ಅವು 'ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ'ವಿವೆ ; ೫) ಕರ್ಮವರ್ಗಣ ಮೊದಲಾದವು (ಸ್ಕಂಧಗಳು) ಅವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಿದೆ ಮತ್ತು ಅವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವಂಥವುಗಳಲ್ಲ ಅವು 'ಸೂಕ್ಷ್ಮ'ವಿವೆ ; ೬) ಕರ್ಮವರ್ಗಣದಿಂದ ಕೆಳಗಿನವು (ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾತೀತ) ದ್ವಿಅಣುಕ-ಸ್ಕಂಧದವರೆಗಿನವು (ಸ್ಕಂಧಗಳು) ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವೆ ಅವು 'ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ'ವಿವೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೭

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಸವ್ವೇಸಿಂ ಖಂಧಾಣಂ**] ಎಲ್ಲ ಸ್ಕಂಧಗಳ [**ಜೋ ಅಂತೋ**] ಯಾವ ಅಂತಿಮ ಭಾಗವಿದೆ [**ತಂ**] ಅದನ್ನು [**ಪರಮಾಣೂ ವಿಯಾಣ**] ಪರಮಾಣುವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. [**ಸೋ**] ಅದು [**ಅವಿಭಾಗೀ**] ಅವಿಭಾಗಿಯೂ, [**ಏಕ್ಕೋ**] ಏಕವೂ, [**ಸಸ್ಸದೋ**] ಶಾಶ್ವತವೂ, [**ಮುತ್ತಿಭವೋ**] ಮೂರ್ತಿಪ್ರಭವವೂ (ಮೂರ್ತರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೂ) ಮತ್ತು [**ಅಸದ್ದೋ**] ಅಶಬ್ದವೂ ಆಗಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪರಮಾಣುವಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಸ್ಕಂಧಗಳಾವಂತಿಮಭಾಗವಿದೆಯದನು ಪರಮಾಣುವೆಂದರಿವುದು ।
ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ಏಕ, ಅವಿಭಾಗಿ, ಶಾಶ್ವತ, ಮೂರ್ತಪ್ರಭವ ಮೇಣಶಬ್ದವಿದೆ ॥೭೭॥

ಆದೇಸಮೇತ್ತಮುತ್ತೋ ಧಾದುಚದುಕ್ಕಸ್ಸ ಕಾರಣಂ ಜೋ ದು ।
ಸೋ ಣೇಓ ಪರಮಾಣೂ ಪರಿಣಾಮಗುಣೋ ಸಯಮಸದ್ದೋ ॥೭೮॥

ಆದೇಶಮಾತ್ರಮೂರ್ತಃ ಧಾತುಚತುಷ್ಕಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಯಸ್ತು ।
ಸ ಜ್ಞೇಯಃ ಪರಮಾಣುಃ ಪರಿಣಾಮಗುಣಃ ಸ್ವಯಮಶಬ್ದಃ ॥೭೮॥

ಪರಮಾಣೂನಾಂ ಜಾತ್ಯಂತರತ್ವನಿರಾಸೋಽಯಮ್ ।

ಪರಮಾಣೋರ್ಹಿ ಮೂರ್ತತ್ವನಿಬಂಧನಭೂತಾಃ ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧವರ್ಣಾ ಆದೇಶಮಾತ್ರೇಣೈವ ಭಿದ್ಯಂತೇ ; ವಸ್ತುತಸ್ತು ಯಥಾ ತಸ್ಯ ಸ ಏವ ಪ್ರದೇಶ ಆದಿಃ, ಸ ಏವ ಮಧ್ಯಂ, ಸ ಏವಾಂತಃ ಇತಿ, ಏವಂ ದ್ರವ್ಯಗುಣಯೋರವಿಭಕ್ತಪ್ರದೇಶತ್ವಾತ್ ಯ ಏವ ಪರಮಾಣೋಃ ಪ್ರದೇಶಃ, ಸ ಏವ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ,

---

ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ಕಂಧರೂಪ ಪರ್ಯಾಯಗಳ ಯಾವ ಅಂತಿಮ ಭೇದವಿದೆ (-ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕ ಅಂಶವಿದೆ) ಅದು ಪರಮಾಣುವಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದಂತೂ ವಿಭಾಗದ ಅಭಾವದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವಿಭಾಗಿಯಿದೆ ; ನಿರ್ವಿಭಾಗ-ಏಕಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಏಕವಿದೆ ; ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಿನಾಶಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿದೆ ; ಅನಾದಿ-ಅನಂತರೂಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾರಣ ಮೂರ್ತಿಪ್ರಭವ[೧] ವಿದೆ ; ಮತ್ತು ರೂಪಾದಿಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ ಕೂಡ ಅಶಬ್ದವಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದವು ಪರಮಾಣುವಿನ ಗುಣವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅದರ (ಶಬ್ದದ) ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯರೂಪದಿಂದ ಈಗ (೭೯ ನೆಯ ಗಾಥೆಯಲ್ಲಿ) ಕಥನವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೮

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜೋ ದು] ಯಾವುದು [ಆದೇಸಮೇತ್ತಮುತ್ತೋ] ಆದೇಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೂರ್ತವಿದೆ (ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಭೇದವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮೂರ್ತತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ) ಮತ್ತು [ಧಾದುಚದುಕ್ಕಸ್ಸ ಕಾರಣಂ] ಯಾವುದು (ಪೃಥ್ವೀ ಮೊದಲಾದ) ನಾಲ್ಕು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಿದೆ [ಸೋ] ಅದು [ಪರಮಾಣೂ ಣೇಓ] ಪರಮಾಣುವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. [ಪರಿಣಾಮಗುಣೋ] ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪರಿಣಾಮಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ ಮತ್ತು [ಸಯಮಸದ್ದೋ] ತಾನು ಅಶಬ್ದವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪರಮಾಣುವು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಜಾತಿಯದಿರುವುದರ ಖಂಡನೆಯಿದೆ.

ಆದೇಶಮಾತ್ರದಿಂಮೂರ್ತವಿದೆ, ನಾಲ್ಕು ಧಾತುಗಳ ಕಾರಣವಿದೆ ಯಾವುದು ।
ಅದು ಪರಮಾಣುವೆಂದರಿವುದು ಏಕೆಂದರದು ಪರಿಣಾಮಿತಾನಶಬ್ದವಿದೆ ॥೭೮॥

---

೧. ಮೂರ್ತಿಪ್ರಭವ = ಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥದು ಎಂದರೆ ರೂಪ-ಗಂಧ-ರಸ-ಸ್ಪರ್ಶದ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪದಿಂದ ಯಾವುದರ ಉತ್ಪಾದವಾಗುತ್ತದೆ ಅಂಥದು. (ಮೂರ್ತಿ=ಮೂರ್ತತ್ವ).

ಸ ಏವ ರಸಸ್ಯ, ಸ ಏವ ಗಂಧಸ್ಯ, ಸ ಏವ ರೂಪಸ್ಯೇತಿ । ತತಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪರಮಾಣೌ ಗಂಧಗುಣೇ, ಕ್ವಚಿತ್ ಗಂಧರಸಗುಣಯೋಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಗಂಧರಸರೂಪಗುಣೇಷು ಅಪಕೃಷ್ಯಮಾಣೇಷು ತದವಿಭಕ್ತ-ಪ್ರದೇಶಃ ಪರಮಾಣುರೇವ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ । ನ ತದಪಕರ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ ತತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ತೇಜೋ-ವಾಯುರೂಪಸ್ಯ ಧಾತುಚತುಷ್ಕಸ್ಯೈವ ಏವ ಪರಮಾಣುಃ ಕಾರಣಂ ಪರಿಣಾಮವಶಾತ್ । ವಿಚಿತ್ರೋ ಹಿ ಪರಮಾಣೋಃ ಪರಿಣಾಮಗುಣಃ ಕ್ವಚಿತ್ಕಸ್ಯಚಿದ್ಗುಣಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತತ್ವೇನ ವಿಚಿತ್ರಾಂ ಪರಿಣತಿ-ಮಾದಧಾತಿ । ಯಥಾ ಚ ತಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮವಶಾದವ್ಯಕ್ತೋ ಗಂಧಾದಿಗುಣೋಽಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯತೇ, ನ ತಥಾ ಶಬ್ದೋಽಪ್ಯವ್ಯಕ್ತೋಽಸ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ತಸ್ಯೈಕಪ್ರದೇಶಸ್ಯಾನೇಕಪ್ರದೇಶಾತ್ಮಕೇನ ಶಬ್ದೇನ ಸಹೈಕತ್ವವಿರೋಧಾದಿತಿ ।

ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದ ಮೂರ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತಗಳಾದ ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಆದೇಶ೧ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೇದಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ; ನಿಜವಾಗಿಯಂತೂ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾಣುವಿನದು ಅದೇ ಪ್ರದೇಶ ಆದಿ ಇದೆ, ಅದೇ ಮಧ್ಯವಿದೆ ಮತ್ತು ಅದೇ ಅಂತ್ಯವಿದೆ; ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಗುಣದ ಪ್ರದೇಶವು ಅಭಿನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಪ್ರದೇಶವಿದೆ, ಅದೇ ಸ್ಪರ್ಶದ್ದಿದೆ. ಅದೇ ಗಂಧದ್ದಿದೆ, ಅದೇ ರೂಪದ್ದಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೆ, ಯಾವುದೇ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಗುಣ ಮತ್ತು ರಸಗುಣವು ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೆ, ಯಾವುದೇ ಪರ-ಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧಗುಣ, ರಸಗುಣ ಮತ್ತು ರೂಪಗುಣಗಳು ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೆ ಆ ಗುಣದಿಂದ ಅಭಿನ್ನ-ಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಪರಮಾಣುವೇ ವಿನಷ್ಟವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಣದ ನ್ಯೂನತೆಯು ಯುಕ್ತ (ಉಚಿತ) ವಲ್ಲ. (ಯಾವುದೇ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಣವೂ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಆ ಗುಣದೊಡನೆ ಅಭಿನ್ನ ಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಪರಮಾಣುವೇ ನಾಶವಾಗಿ ಬಿಡಬಹುದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪರಮಾಣುಗಳು ಸಮಾನ ಗುಣವುಳ್ಳವೇ ಇವೆ, ಎಂದರೆ ಅವು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಜಾತಿಯವಿಲ್ಲ.) ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಪರಮಾಣುವು ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪೃಥ್ವೀ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ವಾಯುರೂಪ ನಾಲ್ಕು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಿದೆ; (ಎಂದರೆ ಪರಮಾಣುಗಳು ಒಂದೇ ಜಾತಿಯವಿದ್ದರೂ ಅವು ಪರಿಣಾಮದ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ;) ಏಕೆಂದರೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದಂಥ ಪರಮಾಣುವಿನ ಪರಿಣಾಮಗುಣವು ಎಲ್ಲೋ ಯಾವುದೋ ಗುಣದ ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತತೆ೨ ಯಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಪರಿಣಾಮದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತ೩ ವಾದ ಗಂಧಾದಿ ಗುಣಗಳಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಶಬ್ದವೂ ಅವ್ಯಕ್ತವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ,

---

೧. ಆದೇಶ = ಕಥನ. [ಕೇವಲ ಭೇದ ಕಥನದ ಮುಖಾಂತರವೇ ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ವರ್ಣಗಳ ಭೇದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ; ನಿಜವಾಗಿಯಂತೂ ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸ-ಗಂಧ-ವರ್ಣಗಳ ಅಭೇದವೇ ಇದೆ.]

೨. ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತತೆ = ವ್ಯಕ್ತತೆ ಅಥವಾ ಅವ್ಯಕ್ತತೆ; ಪ್ರಕಟತೆ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಕಟತೆ. [ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧ ಮತ್ತು ವರ್ಣ - ಇವು ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು ವ್ಯಕ್ತ (ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣತ)ವಿರುತ್ತವೆ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ ಮತ್ತು ವರ್ಣಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಗಂಧವು ಅವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ; ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ವರ್ಣಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಉಳಿದೆರಡು ಅವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತವೆ; ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಮೂರು ಅವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತವೆ]

೩. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧಾದಿಗುಣಗಳು ಪೂರ್ಣ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದಿದ್ದರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ; ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೂ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದ ಇರುತ್ತಿರಬಹುದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶಬ್ದವಂತೂ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದ ಅಥವಾ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಸದ್ದೋ ಖಂಧಪ್ಪಭವೋ ಖಂಧೋ ಪರಮಾಣುಸಂಗಸಂಘಾದೋ ।
ಪುಟ್ಠೇಸು ತೇಸು ಜಾಯದಿ ಸದ್ದೋ ಉಪ್ಪಾದಿಗೋ ಣಿಯದೋ ॥೭೯॥

ಶಬ್ದಃ ಸ್ಕಂಧಪ್ರಭವಃ ಸ್ಕಂಧಃ ಪರಮಾಣುಸಂಗಸಂಘಾತಃ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟೇಷು ತೇಷು ಜಾಯತೇ ಶಬ್ದ ಉತ್ಪಾದಿಕೋ ನಿಯತಃ ॥೭೯॥

ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಾಯತ್ವಖ್ಯಾಪನಮೇತತ್ ।

ಇಹ ಹಿ ಬಾಹ್ಯಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಾವಲಂಬಿತೋ ಭಾವೇಂದ್ರಿಯಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯೋ ಧ್ವನಿಃ ಶಬ್ದಃ । ಸ ಖಲು ಸ್ವರೂಪೇಣಾನಂತಪರಮಾಣೂನಾಮೇಕಸ್ಕಂಧೋ ನಾಮ ಪರ್ಯಾಯಃ । ಬಹಿರಂಗ-ಸಾಧನೀಭೂತಮಹಾಸ್ಕಂಧೇಭ್ಯಃ ತಥಾವಿಧಪರಿಣಾಮೇನ ಸಮುತ್ಪದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಸ್ಕಂಧಪ್ರಭವಃ, ಯತೋ ಹಿ ಪರಸ್ಪರಾಭಿಹತೇಷು ಮಹಾಸ್ಕಂಧೇಷು ಶಬ್ದಃ ಸಮುಪಜಾಯತೇ । ಕಿಂ ಚ ಸ್ವಭಾವ-ನಿರ್ವೃತ್ತಾಭಿರೇವಾನಂತಪರಮಾಣುಮಯೀಭಿಃ ಶಬ್ದಯೋಗ್ಯವರ್ಗಣಾಭಿರನ್ಯೋನ್ಯಮನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಮಂತತೋಽಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಪೂರಿತೇಽಪಿ ಸಕಲೇ ಲೋಕೇ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಬಹಿರಂಗಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀ ಸಮುದೇತಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ತಾಃ ಶಬ್ದತ್ವೇನ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಪರಿಣಮಂತ ಇತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿಯತಮುತ್ಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ಕಂಧಪ್ರಭವತ್ವಮಿತಿ ।

ಏಕೆಂದರೆ ಏಕಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಾತ್ಮಕವಾದ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಏಕತ್ವವಿರುವಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೭೯

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಸದ್ದೋ ಖಂಧಪ್ಪಭವೋ] ಶಬ್ದವು ಸ್ಕಂಧಜನ್ಯವಿದೆ. [ಖಂಧೋ ಪರಮಾಣುಸಂಗಸಂಘಾದೋ] ಸ್ಕಂಧವು ಪರಮಾಣುದಲದ ಸಂಘಾತವಿದೆ, [ತೇಸು ಪುಟ್ಠೇಸು] ಮತ್ತು ಆ ಸ್ಕಂಧಗಳು ಸ್ಪರ್ಶಿತವಾಗುವುದರಿಂದ - ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದರಿಂದ [ಸದ್ದೋ ಜಾಯದಿ] ಶಬ್ದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ; [ಣಿಯದೋ ಉಪ್ಪಾದಿಗೋ] ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅದು (ಶಬ್ದವು) ನಿಯತರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪಾದ್ಯವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಶಬ್ದವು ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧ ಪರ್ಯಾಯವಿದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ[೧] ಮುಖಾಂತರ ಅವಲಂಬಿಸಿದ, ಭಾವೇಂದ್ರಿಯದ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದಂಥ ಯಾವ ಧ್ವನಿಯಿದೆ ಅದು ಶಬ್ದವಿದೆ. ಅದು (ಶಬ್ದವು) ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ

ಸ್ಕಂಧೋತ್ಪನ್ನಶಬ್ದಗಳಿದ್ದು ಸ್ಕಂಧಗಳು ಪರಮಾಣುಸಮೂಹಸಂಘಾತವಿವೆ ।
ಸ್ಕಂಧಾಭಿಘಾತದಿಂದ ಶಬ್ದಜನಿಸುವವು ಅವು ನಿಯಮದಿಂದುತ್ಪಾದ್ಯವಿವೆ ॥೭೯॥

---

೧. ಶಬ್ದವು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮೂರ್ತವಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಗುಣವಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅಮೂರ್ತ ಆಕಾಶದ ಅಮೂರ್ತಗುಣವು ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ.

ಣಿಚ್ಚೋ णಾಣವಗಾಸೋ ಣ ಸಾವಗಾಸೋ ಪದೇಸದೋ ಭೇದಾ ।
ಖಂಧಾಣಂ ಪಿ ಯ ಕತ್ತಾ ಪವಿಹತ್ತಾ ಕಾಲಸಂಖಾಣಂ ॥೮೦॥

ನಿತ್ಯೋ ನಾನವಕಾಶೋ ನ ಸಾವಕಾಶಃ ಪ್ರದೇಶತೋ ಭೇತ್ತಾ ।
ಸ್ಕಂಧಾನಾಮಪಿ ಚ ಕರ್ತಾ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾ ಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ ॥೮೦॥

ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅನಂತ ಪರಮಾಣುಗಳ ಒಂದು ಸ್ಕಂಧರೂಪವಾದ ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ. ಬಹಿರಂಗ ಸಾಧನಭೂತ (ಬಾಹ್ಯ-ಕಾರಣಭೂತ)ವಾದ ಮಹಾಸ್ಕಂಧಗಳ ಮುಖಾಂತರ ತಥಾವಿಧ ಪರಿಣಾಮರೂಪ (ಶಬ್ದಪರಿ-ಣಾಮರೂಪ)ವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ಸ್ಕಂಧಜನ್ಯವಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಸ್ಕಂಧಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ- ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾದಂಥ ಯಾವ ಸ್ವಭಾವನಿಷ್ಪನ್ನ (-ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತ), ಅನಂತಪರಮಾಣುಮಯ ಶಬ್ದಯೋಗ್ಯ-ವರ್ಗಣೆಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಲೋಕವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ-ಎಲ್ಲಿ ಬಹಿರಂಗಕಾರಣ- ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಉದಿತವಾಗುತ್ತವೆ ಅಲ್ಲಿ - ಅಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಗಣೆಗಳ ಶಬ್ದ[೧] ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದವು ನಿಯತರೂಪದಿಂದ (ಅವಶ್ಯವಾಗಿ) ಉತ್ಪಾದ್ಯ[೨] ವಿದೆ ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ಸ್ಕಂಧ[೩] ಜನ್ಯವಿದೆ.

ಪ್ರದೇಶದಿಂ ಅನವಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಪರಮಾಣು ನಿತ್ಯವಿದೆ ।
ಸ್ಕಂಧಗಳಭೇದಿಸುವ ರಚಿಯಿಸುವವೋಣ್ಕಾಲ-ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರವಿಭಾಗಿಯಿದೆ ॥೮೦॥

---

೧. ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ೧) ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ೨) ವೈಶ್ರಸಿಕವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಪುರುಷ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಿದ್ದರೆ ಮೇಘಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ಶಬ್ದವು ವೈಶ್ರಸಿಕವಿದೆ.

ಅಥವಾ ೧) ಭಾಷಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ೨) ಅಭಾಷಾತ್ಮಕವೆಂದು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಅನಕ್ಷರಾತ್ಮಕವೆಂದು ಭಾಷಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧವಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಯರೂಪದಿಂದ ಅದು ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕವಿದೆ ಮತ್ತು ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಜೀವಗಳ ಶಬ್ದರೂಪದಿಂದ ಹಾಗೂ (ಕೇವಲೀ ಭಗವಂತರ) ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿ ರೂಪದಿಂದ ಅದು ಅನಕ್ಷರಾತ್ಮಕವಿದೆ. ಅಭಾಷಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದವೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ವೈಶ್ರಸಿಕವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವಿದೆ. ವೀಣೆ, ಡೋಳ್ಳು, ಕೈತಾಳ, ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಿದೆ ಮತ್ತು ಮೇಘಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದು ವೈಶ್ರಸಿಕವಿದೆ.

ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಶಬ್ದವಾಗಲಿ ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಶಬ್ದಯೋಗ್ಯ ವರ್ಗಣೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ ; ಆ ವರ್ಗಣೆಗಳೇ ತಾವಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ ; ನಾಲಿಗೆ, ಡೋಳ್ಳು, ಮೇಘ ಮೊದಲಾದವು ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗಿವೆ.

೨. ಉತ್ಪಾದ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ; ಯಾವುದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದು ನಿಮಿತ್ತವಿರುತ್ತದೆ ಅಂಥದು.

೩. ಸ್ಕಂಧಜನ್ಯ ಸ್ಕಂಧಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥದು ; ಯಾವುದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂಧಗಳು ನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಅಂಥದು. [ಸಂಪೂರ್ಣ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಅನಂತಪರಮಾಣುಮಯ ಶಬ್ದಯೋಗ್ಯ ವರ್ಗಣೆಗಳು ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿ ತಾನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದರೂ ವಾಯು-ಕಂಠ-ತಾಲು-ಜಿಹ್ವೆ-ಓಷ್ಠ, ಘಂಟೆ ಮೊದಲಾದವು ಮಹಾಸ್ಕಂಧಗಳ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆಯು ಅದು ಬಹಿರಂಗಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಯಿದೆ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದರೂಪ ಪರಿಣಮನದಲ್ಲಿ ಆ ಮಹಾಸ್ಕಂಧಗಳು ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ನಿಮಿತ್ತ-ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ) ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಕಂಧಜನ್ಯವೆಂದು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.]

ಪರಮಾಣೋರೇಕಪ್ರದೇಶತ್ವಖ್ಯಾಪನಮೇತತ್ ।

ಪರಮಾಣುಃ ಸ ಖಲ್ವೇಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ರೂಪಾದಿಗುಣಸಾಮಾನ್ಯಭಾಜಾ ಸರ್ವದೈವಾವಿನಶ್ವರತ್ವಾನ್ನಿತ್ಯಃ ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ತದವಿಭಕ್ತವೃತ್ತೀನಾಂ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗುಣಾನಾಮವಕಾಶದಾನಾನ್ನಾನವಕಾಶಃ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ದ್ವ್ಯಾದಿಪ್ರದೇಶಾಭಾವಾದಾತ್ಮಾದಿನಾತ್ಮಮಧ್ಯೇನಾತ್ಮಾಂತೇನ ನ ಸಾವಕಾಶಃ ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಭೇದನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಭೇತ್ತಾ ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ಸ್ಕಂಧಸಂಘಾತನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ಸ್ಕಂಧಾನಾಂ ಕರ್ತಾ ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನೈಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶಾತಿವರ್ತಿತದ್ಗತಿಪರಿಣಾಮಮಾಪನ್ನೇನ ಸಮಯಲಕ್ಷಣಕಾಲವಿಭಾಗಕರಣಾತ್ ಕಾಲಸ್ಯ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾ; ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ತತ್ಸೂತ್ರಿತದ್ವ್ಯಾದಿಭೇದಪೂರ್ವಿಕಾಯಾಃ ಸ್ಕಂಧೇಷು ದ್ರವ್ಯಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ, ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ತದವಚ್ಛಿನ್ನೈಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶಪೂರ್ವಿಕಾಯಾಃ ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ, ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನೈಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶಾತಿವರ್ತಿತದ್ಗತಿಪರಿಣಾಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಮಯಪೂರ್ವಿಕಾಯಾಃ ಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ, ಏಕೇನ ಪ್ರದೇಶೇನ ತದ್ವಿವರ್ತಿಜಘನ್ಯವರ್ಣಾದಿಭಾವಾವಬೋಧಪೂರ್ವಿಕಾಯಾ ಭಾವಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರವಿಭಾಗಕರಣಾತ್ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾ ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಅಪೀತಿ ।

ಗಾಥೆ - ೮೦

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ಪದೇಸದೋ]** ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ **[ಣಿಚ್ಚೋ]** ಪರಮಾಣುವು ನಿತ್ಯವಿದೆ, **[ಣಾಣವಗಾಸೋ]** ಅನವಕಾಶವಿಲ್ಲ, **[ಣ ಸಾವಗಾಸೋ]** ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ, **[ಖಂಧಾಣಂ ಭೇತ್ತಾ]** ಸ್ಕಂಧಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂಥ **[ಪಿ ಯ ಕತ್ತಾ]** ಹಾಗೂ ಮಾಡುವಂಥದ್ದಿದೆ. ಮತ್ತು **[ಕಾಲ ಸಂಖಾಣಂ ಪವಿಹತ್ತಾ]** ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಭಾಜನೆ ಮಾಡುವಂಥದ್ದಿದೆ. (ಎಂದರೆ ಕಾಲದ ವಿಭಾಜನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಳತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ).

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಏಕಪ್ರದೇಶತ್ವದ ಕಥನವಿದೆ.

ಯಾವುದು ಪರಮಾಣುವಿದೆ ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ- ಎಂದರೆ ಅದು ರೂಪಾದಿಗುಣಸಾಮಾನ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ ಆದರ ಮುಖಾಂತರ - ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಿನಾಶಿಯಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿದೆ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಅದರಿಂದ (ಪ್ರದೇಶದಿಂದ) ಅಭಿನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ (ಅದರಲ್ಲಿ) ಎರಡನೆಯ-ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ಆದಿ, ತಾನೇ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾನೇ ಅಂತ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣ (ಎಂದರೆ ನಿರಂಶವಾಗುವ ಕಾರಣ) ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಸ್ಕಂಧಗಳ ಭೇದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ (ಎಂದರೆ ಸ್ಕಂಧದ ಹರಡುವಿಕೆಗೆ-ಒಡೆಯುವಿಕೆಗೆ) ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಕಂಧಗಳ ಭೇದನ ಮಾಡುವಂಥದ್ದಿದೆ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಸ್ಕಂಧದ ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ (ಎಂದರೆ ಸ್ಕಂಧದ ಕೂಡುವಿಕೆಗೆ- ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ) ಸ್ಕಂಧಗಳ ಕರ್ತೃವಿದೆ ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಏಕ ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ - ಎಂದರೆ ಅದು ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದ ಅತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವಂಥ (ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಮಾಡುವಂಥ) ತನ್ನ ಗತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದರ ಮುಖಾಂತರ - 'ಸಮಯ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಾಲದ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲದ ವಿಭಾಜಕವಿದೆ; ಅದು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ

ಏಯರಸವಣ್ಣಗಂಧಂ ದೋಫಾಸಂ ಸದ್ದಕಾರಣಮಸದ್ದಂ ।
ಖಂಧಂತರಿದಂ ದವ್ವಂ ಪರಮಾಣುಂ ತಂ ವಿಯಾಣಾಹಿ ॥೮೧॥

ಏಕರಸವರ್ಣಗಂಧಂ ದ್ವಿಸ್ಪರ್ಶಂ ಶಬ್ದಕಾರಣಮಶಬ್ದಮ್ ।
ಸ್ಕಂಧಾಂತರಿತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಪರಮಾಣುಂ ತಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ॥೮೧॥

ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಭಾಜಕ[೧]ವೂ ಇದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ೧) ಅದು ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಅದರ ರಚನೆಯಾಗುವಂಥ ಎರಡು ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು (ಮೂರು ಅಣು, ನಾಲ್ಕು ಅಣು, ಅಸಂಖ್ಯ ಅಣು ಇತ್ಯಾದಿ) ದ್ರವ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಸ್ಕಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ೨) ಅದು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಅದರ ಎಷ್ಟು ಮರ್ಯಾದೆಯಿರುವ ಒಂದು 'ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಿಂದ'[೨] ಹಿಡಿದು (ಎರಡು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ, ಮೂರು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ, ಅಸಂಖ್ಯ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಭಾಗಮಾಡುತ್ತದೆ, ೩) ಅದು ಏಕಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದ ಅತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವಂಥ ಅದರ ಗತಿಪರಿಣಾಮವು ಎಷ್ಟು ಮರ್ಯಾದೆಯಿರುವ 'ಸಮಯದಿಂದ'[೩] ಹಿಡಿದು (ಎರಡು ಸಮಯ, ಮೂರು ಸಮಯ, ಅಸಂಖ್ಯ ಸಮಯ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕಾಲಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ೪) ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿವರ್ತನೆ ಪಡೆಯುವಂಥ (ಪರಿವರ್ತಿತ, ಪರಿಣಮಿತ) ಜಘನ್ಯ ವರ್ಣಾದಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಭಾವಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಒಂದೇ ರಸ-ವರ್ಣ-ಗಂಧ ಮೇಣೆರಡು ಸ್ಪರ್ಶಯುಕ್ತ ಪರಮಾಣುವಿದೆಯದು ।
ಸ್ಕಂಧದೊಳಗಿದ್ದರೂ ದ್ರವ್ಯವಿದೆ ಮತ್ತದು ಶಬ್ದದಕಾರಣ, ಅಶಬ್ದವಿದೆ ॥೮೧॥

---

೧. ವಿಭಾಜಕ = ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವಂಥ ; ಅಳೆಯುವಂಥ. ಸ್ಕಂಧಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಳತೆ (ಎಂದರೆ ಅವು ಎಷ್ಟು ಅಣು-ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾಗಿವೆಯೆಂಬ ಅಳತೆ) ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಅಣುಗಳ-ಪರಮಾಣುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಅಳತೆ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳತೆಯು ಒಂದು 'ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶ'ವಿದೆ ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳತೆಯೂ ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲದ ಅಳತೆಯು ಒಂದು 'ಸಮಯ'ವಿದೆ ಮತ್ತು ಸಮಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲದ ಅಳತೆಯೂ ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಭಾವದ (ಜ್ಞಾನಪರ್ಯಾಯದ) ಅಳತೆಯು ಒಂದೇ ಆದ 'ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿತವಾದ ಜಘನ್ಯವರ್ಣಾದಿ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಷ್ಟು ಜ್ಞಾನ'ವಿದೆ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾವದ (ಜ್ಞಾನಭಾವದ) ಅಳತೆಯೂ ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾಣುವು ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಭಾವದ ಅಳತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಜದಂತಿದೆ.

೨. ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಪ್ರದೇಶದಷ್ಟು ಆಕಾಶದ ಭಾಗಕ್ಕೆ (ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ) 'ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ'ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ'ವು ಕ್ಷೇತ್ರದ 'ಏಕಕ' (ಏಕಮ್) ಇದೆ. (ಎಣಿಕೆಗಾಗಿ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಎಷ್ಟು ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ 'ಒಂದು ಅಳತೆ'ಯೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ 'ಏಕಕ'ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.)

೩. ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಒಂದು ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಅನಂತರ ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮಂದಗತಿಯಿಂದ) ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಎಷ್ಟು ಸಮಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಸಮಯ'ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಮಾಣುದ್ರವ್ಯೇ ಗುಣಪರ್ಯಾಯವೃತ್ತಿಪ್ರರೂಪಣಮೇತತ್ ।

ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪರಮಾಣೌ ರಸವರ್ಣಗಂಧಸ್ಪರ್ಶಾಃ ಸಹಭುವೋ ಗುಣಾಃ। ತೇ ಚ ಕ್ರಮಪ್ರವೃತ್ತೈಸ್ತತ್ರ ಸ್ವಪರ್ಯಾಯೈರ್ವರ್ತಂತೇ। ತಥಾ ಹಿ - ಪಂಚಾನಾಂ ರಸಪರ್ಯಾಯಾಣಾಮನ್ಯತಮೇನೈಕೇನೈಕದಾ ರಸೋ ವರ್ತತೇ। ಪಂಚಾನಾಂ ವರ್ಣಪರ್ಯಾಯಾಣಾಮನ್ಯತಮೇನೈಕೇನೈಕದಾ ವರ್ಣೋ ವರ್ತತೇ। ಉಭಯೋರ್ಗಂಧಪರ್ಯಾಯಯೋರನ್ಯತರೇಣೈಕೇನೈಕದಾ ಗಂಧೋ ವರ್ತತೇ। ಚತುರ್ಣಾಂ ಶೀತಸ್ನಿಗ್ಧಶೀತರೂಕ್ಷೋಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧೋಷ್ಣರೂಕ್ಷರೂಪಾಣಾಂ ಸ್ಪರ್ಶಪರ್ಯಾಯದ್ವಂದ್ವಾನಾಮನ್ಯತಮೇನೈಕೇನೈಕದಾ ಸ್ಪರ್ಶೋ ವರ್ತತೇ । ಏವಮಯಮುಕ್ತಗುಣವೃತ್ತಿಃ ಪರಮಾಣುಃ ಶಬ್ದಸ್ಕಂಧಪರಿಣತಿಶಕ್ತಿಸ್ವಭಾವಾತ್ ಶಬ್ದಕಾರಣಮ್। ಏಕಪ್ರದೇಶತ್ವೇನ ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಪರಿಣತಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾದಶಬ್ದಃ । ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಬಂಧವಶಾದನೇಕಪರಮಾಣ್ವೇಕತ್ವಪರಿಣತಿರೂಪಸ್ಕಂಧಾಂತರಿತೋಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಮಪರಿತ್ಯಜನ್ನುಪಾತ್ತಸಂಖ್ಯತ್ವಾದೇಕ ಏವ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ।

ಗಾಥೆ - ೮೧

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ತಂ ಪರಮಾಣುಂ]** ಆ ಪರಮಾಣುವು **[ಏಯರಸವಣ್ಣಗಂಧಂ]** ಒಂದು ರಸವುಳ್ಳ, ಒಂದು ವರ್ಣವುಳ್ಳ, ಒಂದು ಗಂಧವುಳ್ಳ ಹಾಗೂ **[ದೋಫಾಸಂ]** ಎರಡು ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ ; **[ಸದ್ದಕಾರಣಂ]** ಶಬ್ದದ ಕಾರಣವಿದೆ, **[ಅಸದ್ದಂ]** ಅಶಬ್ದವಿದೆ ಮತ್ತು **[ಖಂದಂತರಿದಂ]** ಸ್ಕಂಧದ ಒಳಗಡೆಯಿದ್ದಾಗ್ಯೂ- **[ದವ್ವಂ]** (ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರ) ದ್ರವ್ಯವಿದೆಯೆಂದು **[ವಿಯಾಣಾಹಿ]** ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಣ-ಪರ್ಯಾಯ ವರ್ತನೆಯ (ಗುಣ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯಗಳಿರುವುದರ) ಕಥನವಿದೆ.

ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ರಸ-ವರ್ಣ-ಗಂಧ-ಸ್ಪರ್ಶ ಸಹಭಾವಿಯಾದ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆ ; ಮತ್ತು ಆ ಗುಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವರ್ತಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಪರ್ಯಾಯಸಹಿತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ. ಅದು ಹೀಗಿದೆ - ಐದು ರಸಪರ್ಯಾಯಗಳೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು (ರಸಪರ್ಯಾಯ) ಸಹಿತವಾದ ರಸವು ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ; ಐದು ವರ್ಣಪರ್ಯಾಯಗಳೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವರ್ಣಪರ್ಯಾಯಸಹಿತವಾದ ವರ್ಣವು ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ; ಎರಡು ಗಂಧ ಪರ್ಯಾಯಗಳೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು (ಗಂಧಪರ್ಯಾಯ) ಸಹಿತವಾದ ಗಂಧವು ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ; ಶೀತ-ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಶೀತ-ರೂಕ್ಷ, ಉಷ್ಣ-ಸ್ನಿಗ್ಧ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣ-ರೂಕ್ಷ- ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಪರ್ಶಪರ್ಯಾಯಗಳ ಯುಗಲಗಳೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಯುಗಲ ಸಹಿತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವು ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ, ಹೀಗೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ವರ್ತನ (ಅಸ್ತಿತ್ವ)ವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಅಂಥ ಈ ಪರಮಾಣುವು ಶಬ್ದಸ್ಕಂಧರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿತವಾಗುವ ಶಕ್ತಿರೂಪಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದದ ಕಾರಣವಿದೆ; ಏಕಪ್ರದೇಶಿಯಿರುವ ಕಾರಣ ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯರೂಪ ಪರಿಣತಿ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅಶಬ್ದವಿದೆ; ಮತ್ತು ಸ್ನಿಗ್ಧ-ರೂಕ್ಷತ್ವದ ಕಾರಣ ಬಂಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಪರಮಾಣುಗಳ ಏಕತ್ವಪರಿಣತಿರೂಪವಾದ ಸ್ಕಂಧದ ಒಳಗಡೆಯಿದ್ದರೂ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದೆ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ (ಎಂದರೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಒಂದರಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಎಣಿಕೆಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ) ಒಂದೇ[೧] ದ್ರವ್ಯವಿದೆ.

---

೧. ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಮಾಣು ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಿದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಿದೆ, ಪರದ ಸಹಾಯತೆಯಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಗುಣ - ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಿದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಉವಭೋಜ್ಜಮಿಂದಿಏಹಿಂ ಯ ಇಂದಿಯಕಾಯಾ ಮಣೋ ಯ ಕಮ್ಮಾಣಿ ।
ಜಂ ಹವದಿ ಮುತ್ತಮಣ್ಣಂ ತಂ ಸವ್ವಂ ಪೋಗ್ಗಲಂ ಜಾಣೇ ॥೮೨॥

ಉಪಭೋಗ್ಯಮಿಂದ್ರಿಯೈಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಕಾಯಾ ಮನಶ್ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ।
ಯದ್ಭವತಿ ಮೂರ್ತಮನ್ಯತ್ ತತ್ಸರ್ವಂ ಪುದ್ಗಲಂ ಜಾನೀಯಾತ್ ॥೮೨॥

ಸಕಲಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪೋಪಸಂಹಾರೋಽಯಮ್ ।

ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಾಃ ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧವರ್ಣಶಬ್ದಾಶ್ಚ, ದ್ರವ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸ್ಪರ್ಶನರಸನಘ್ರಾಣ-ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರಾಣಿ, ಕಾಯಾಃ ಔದಾರಿಕವೈಕ್ರಿಯಕಾಹಾರಕತೈಜಸಕಾರ್ಮಣಾನಿಶರೀರಾಣಿ, ದ್ರವ್ಯಮನಃ, ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ, ನೋಕರ್ಮಾಣಿ, ವಿಚಿತ್ರಪರ್ಯಾಯೋತ್ಪತ್ತಿಹೇತವೋಽನಂತಾ ಅನಂತಾಣು-ವರ್ಗಣಾಃ, ಅನಂತಾ ಅಸಂಖ್ಯೇಯಾಣುವರ್ಗಣಾಃ, ಅನಂತಾಃ ಸಂಖ್ಯೇಯಾಣುವರ್ಗಣಾಃ ದ್ವ್ಯಣುಕ-ಸ್ಕಂಧಪರ್ಯಂತಾಃ, ಪರಮಾಣವಶ್ಚ, ಯದನ್ಯದಪಿ ಮೂರ್ತಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಪುದ್ಗಲವಿಕಲ್ಪತ್ವೇನೋಪ-ಸಂಹರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ।

– ಇತಿ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ಸಮಾಪ್ತಮ್ ।

ಗಾಥೆ - ೮೨

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಇಂದಿಏಹಿಂ ಉವಭೋಜ್ಜಂ ಯ] ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಪಭೋಗ್ಯ ವಿಷಯಗಳು, [ಇಂದಿಯಕಾಯಾ] ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಶರೀರ, [ಮಣೋ] ಮನಸ್ಸು, [ಕಮ್ಮಾಣಿ] ಕರ್ಮ [ಯ] ಮತ್ತು [ಅಣ್ಣಂ ಜಂ] ಇತರ ಯಾವ ಎಲ್ಲ [ಮುತ್ತಂ ಹವದಿ] ಮೂರ್ತಗಳಿವೆ [ತಂ ಸವ್ವಂ] ಅವೆಲ್ಲವು [ಪೋಗ್ಗಲಂ ಜಾಣೇ] ಪುದ್ಗಲಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಎಲ್ಲ ಪುದ್ಗಲಭೇದಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಿದೆ,

ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧ, ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಶಬ್ದರೂಪಗಳು (ಐದು) ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯ, ಸ್ಪರ್ಶನ, ರಸನ, ಘ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷು ಮತ್ತು ಶ್ರೋತ್ರರೂಪಗಳು (ಐದು) ದ್ರವ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಿಕ, ಆಹಾರಕ, ತೈಜಸ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಮಣರೂಪಗಳು (ಐದು) ಶರೀರ, ದ್ರವ್ಯಮನ, ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮ, ನೋಕರ್ಮ ವಿಚಿತ್ರ ಪರ್ಯಾಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಹೇತುಭೂತ (ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತ) ಅನಂತ[೧] ಅನಂತಾಣುಕ ವರ್ಗಣಗಳು, ಅನಂತ ಅಸಂಖ್ಯಾತಾಣುಕ ವರ್ಗಣಗಳು ಮತ್ತು

ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದುಪಭೋಗ್ಯವಿಷಯ, ಇಂದ್ರಿಯಶರೀರಮನಸ್ಸುಕರ್ಮ ।
ಇವಲ್ಲದೆ ಬೇರಾವ ಮೂರ್ತವಿವೆಯವೆಲ್ಲ ಪುದ್ಗಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ॥೮೨॥

---

೧. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾದ ವರ್ಗಣಗಳು ಅನಂತವಿವೆ, ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾದ ವರ್ಗಣಗಳೂ ಅನಂತವಿವೆ ಮತ್ತು (ದ್ವಿ-ಅಣುಕಸ್ಕಂಧ, ತ್ರಿ-ಅಣುಕಸ್ಕಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ) ಸಂಖ್ಯಾತ ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾದ ವರ್ಗಣಗಳೂ ಅನಂತವಿವೆ. (ಅವಿಭಾಗಿ ಪರಮಾಣುಗಳೂ ಅನಂತವಿವೆ.)

ಅಥ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ।

ಧಮ್ಮತ್ಥಿಕಾಯಮರಸಂ ಅವಣ್ಣಗಂಧಂ ಅಸದ್ದಮಪ್ಫಾಸಂ ।
ಲೋಗಾಗಾಢಂ ಪುಟ್ಠಂ ಪಿಹುಲಮಸಂಖಾದಿಯಪದೇಸಂ ॥೮೩॥

ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯೋಽರಸೋಽವರ್ಣಗಂಧೋಽಶಬ್ದೋಽಸ್ಪರ್ಶಃ ।
ಲೋಕಾವಗಾಢಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಪೃಥುಲೋಽಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಃ ॥೮೩॥

ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧವರ್ಣಾನಾಮತ್ಯಂತಾಭಾವಾದಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವಃ । ತತ ಏವ ಚಾಶಬ್ದಃ । ಸಕಲಲೋಕಾಕಾಶಾಭಿವ್ಯಾಪ್ಯಾವಸ್ಥಿತತ್ವಾಲ್ಲೋಕಾವಗಾಢಃ, ಅಯುತಸಿದ್ಧಪ್ರದೇಶತ್ವಾತ್ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ, ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸರ್ವತೋ ವಿಸ್ತೃತತ್ವಾತ್ಪೃಥುಲಃ, ನಿಶ್ಚಯನಯೇನೈಕಪ್ರದೇಶೋಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರನಯೇನಾಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶ ಇತಿ ।

ದ್ವಿ-ಅಣುಕ ಸ್ಕಂಧದವರೆಗಿನ ಅನಂತಸಂಖ್ಯಾತಾಣುಕ ವರ್ಗಣಗಳು ಹಾಗೂ ಪರಮಾಣು ಮತ್ತು ಇತರ ಯಾವ ಎಲ್ಲ ಮೂರ್ತವಿವೆ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಪುದ್ಗಲದ ಭೇದರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ :- ವೀತರಾಗ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸುಖದ ಸ್ವಾದದಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಉಪಭೋಗ್ಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳು, ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಶರೀರ ಆತ್ಮಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತ ಐದು ಶರೀರಗಳು, ಮನೋಗತ-ವಿಕಲ್ಪಜಾಲಗಳಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಕರ್ಮರಹಿತ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಎಂಟು ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತ ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತವಾದ ಇತರ ಯಾವೆಲ್ಲ ಮೂರ್ತಗಳಿವೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪುದ್ಗಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಈಗ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೮೩

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಧಮ್ಮತ್ಥಿಕಾಯಂ**] ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು [**ಅಪ್ಫಾಸಂ**] ಅಸ್ಪರ್ಶ, [**ಅರಸಂ**] ಅರಸ, [**ಅವಣ್ಣಗಂಧಂ**] ಅಗಂಧ, ಅವರ್ಣ ಮತ್ತು [**ಅಸದ್ದಂ**] ಅಶಬ್ದವಿದೆ; [**ಲೋಗಾಗಾಢಂ**] ಲೋಕ ವ್ಯಾಪಕವಿದೆ; [**ಪುಟ್ಠಂ**] ಅಖಂಡ [**ಪಿಹುಲಂ**] ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು [**ಅಸಂಖಾದಿಯಪದೇಸಂ**] ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಧರ್ಮದ (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ) ಸ್ವರೂಪದ ಕಥನವಿದೆ.

ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ ಅಸ್ಪರ್ಶ, ಅರಸ, ಅಗಂಧ, ಅವರ್ಣ ಮೇಣಶಬ್ದವಿದೆ ।
ಗೂರ್ಮೆಯಿಂ ಲೋಕವ್ಯಾಪಕ, ಅಖಂಡ, ವಿಶಾಲಮತ್ತಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಿಯಿದೆ ॥

ಅಥ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ।

ಧಮ್ಮತ್ಥಿಕಾಯಮರಸಂ ಅವಣ್ಣಗಂಧಂ ಅಸದ್ದಮಪ್ಫಾಸಂ ।
ಲೋಗಾಗಾಢಂ ಪುಟ್ಠಂ ಪಿಹುಲಮಸಂಕಾದಿಯಪದೇಸಂ ॥೮೩॥

ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯೋಽರಸೋಽವರ್ಣಗಂಧೋಽಶಬ್ದೋಽಸ್ಪರ್ಶಃ ।
ಲೋಕಾವಗಾಢಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಪೃಥುಲೋಽಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಃ ॥೮೩॥

ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಸ್ಪರ್ಶರಸಗಂಧವರ್ಣಾನಾಮತ್ಯಂತಾಭಾವಾದಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವಃ । ತತ ಏವ ಚಾಶಬ್ದಃ । ಸಕಲಲೋಕಾಕಾಶಾಭಿವ್ಯಾಪ್ಯಾವಸ್ಥಿತತ್ವಾಲ್ಲೋಕಾವಗಾಢಃ, ಅಯುತಸಿದ್ಧಪ್ರದೇಶತ್ವಾತ್ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ, ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸರ್ವತೋ ವಿಸ್ತೃತತ್ವಾತ್ಪೃಥುಲಃ, ನಿಶ್ಚಯನಯೇನೈಕಪ್ರದೇಶೋಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರನಯೇನಾಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶ ಇತಿ ।

ದ್ವಿ-ಅಣುಕ ಸ್ಕಂಧದವರೆಗಿನ ಅನಂತಸಂಖ್ಯಾತಾಣುಕ ವರ್ಗಣಗಳು ಹಾಗೂ ಪರಮಾಣು ಮತ್ತು ಇತರ ಯಾವ ಎಲ್ಲ ಮೂರ್ತವಿವೆ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಪುದ್ಗಲದ ಭೇದರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ :- ವೀತರಾಗ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸುಖದ ಸ್ವಾದದಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಉಪಭೋಗ್ಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳು, ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಶರೀರ ಆತ್ಮಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತ ಐದು ಶರೀರಗಳು, ಮನೋಗತ-ವಿಕಲ್ಪಜಾಲಗಳಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಕರ್ಮರಹಿತ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಎಂಟು ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತ ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತವಾದ ಇತರ ಯಾವೆಲ್ಲ ಮೂರ್ತಗಳಿವೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪುದ್ಗಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಈಗ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೮೩

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಧಮ್ಮತ್ಥಿಕಾಯಂ] ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು [ಅಪ್ಫಾಸಂ] ಅಸ್ಪರ್ಶ, [ಅರಸಂ] ಅರಸ, [ಅವಣ್ಣಗಂಧಂ] ಅಗಂಧ, ಅವರ್ಣ ಮತ್ತು [ಅಸದ್ದಂ] ಅಶಬ್ದವಿದೆ; [ಲೋಗಾಗಾಢಂ] ಲೋಕ ವ್ಯಾಪಕವಿದೆ; [ಪುಟ್ಠಂ] ಅಖಂಡ [ಪಿಹುಲಂ] ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು [ಅಸಂಖಾದಿಯಪದೇಸಂ] ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಧರ್ಮದ (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ) ಸ್ವರೂಪದ ಕಥನವಿದೆ.

ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ ಅಸ್ಪರ್ಶ, ಅರಸ, ಅಗಂಧ, ಅವರ್ಣ ಮೇಣಶಬ್ದವಿದೆ ।
ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ಲೋಕವ್ಯಾಪಕ, ಅಖಂಡ, ವಿಶಾಲಮತ್ತಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಿಯಿದೆ ॥

ಅಗುರುಗಲಘುಗೇಹಿಂ ಸಯಾ ತೇಹಿಂ ಅಣಂತೇಹಿಂ ಪರಿಣದಂ ಣಿಚ್ಚಂ ।
ಗದಿಕಿರಿಯಾಜುತ್ತಾಣಂ ಕಾರಣಭೂದಂ ಸಯಮಕಜ್ಜಂ ॥೮೪॥

ಅಗುರುಕಲಘುಕೈಃ ಸದಾ ತೈಃ ಅನಂತೈಃ ಪರಿಣತಃ ನಿತ್ಯಃ ।
ಗತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಾನಾಂ ಕಾರಣಭೂತಃ ಸ್ವಯಮಕಾರ್ಯಃ ॥೮೪॥

ಧರ್ಮಸ್ಯೈವಾವಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಅಪಿ ಚ ಧರ್ಮಃ ಅಗುರುಲಘುಭಿರ್ಗುಣೈರಗುರುಲಘುತ್ವಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠತ್ವನಿಬಂಧನಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾವಿಭಾಗಪರಿಚ್ಛೇದೈಃ ಪ್ರತಿಸಮಯಸಂಭವತ್ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತವೃದ್ಧಿಹಾನಿಭಿರನಂತೈಃ ಸದಾ ಪರಿಣತತ್ವಾದುತ್ಪಾದವ್ಯಯವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಾದಪ್ರಚ್ಯವನಾನ್ನಿತ್ಯಃ, ಗತಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಾನಾಮುದಾಸೀನಾವಿನಾಭೂತಸಹಾಯಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಕಾರಣಭೂತಃ, ಸ್ವಾಸ್ತಿತ್ವಮಾತ್ರನಿರ್ವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಮಕಾರ್ಯ ಇತಿ ।

ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧ ಮತ್ತು ವರ್ಣದ ತೀರ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮ (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ)ವು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಶಬ್ದವಿದೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕವ್ಯಾಪಕವಿದೆ ; ಅಯುತಸಿದ್ಧ ೧ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಅಖಂಡವಿದೆ ; ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ವಿಸ್ತೃತವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶಾಲವಿದೆ ; ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಏಕಪ್ರದೇಶಿ೨ಯಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೮೪

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಅಣಂತೇಹಿಂ ತೇಹಿಂ ಅಗುರುಗಲಘುಗೇಹಿಂ] ಅದು (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು) ಅನಂತವಾದಂಥ ಯಾವ ಅಗುರುಲಘು (ಗುಣ, ಅಂಶ)ಗಳಿವೆ ಅವುಗಳ ರೂಪವಾಗಿ [ಸಯಾ ಪರಿಣದಂ] ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ, [ಣಿಚ್ಚಂ] ನಿತ್ಯವಿದೆ, [ಗದಿಕಿರಿಯಾಜುತ್ತಾಣಂ] ಗತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತ ಮತ್ತು [ಕಾರಣಭೂದಂ] ಕಾರಣಭೂತ (ನಿಮಿತ್ತರೂಪ)ವಿದೆ ಮತ್ತು [ಸಯಮಕಜ್ಜಂ] ತಾನು ಅಕಾರ್ಯವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಧರ್ಮದ್ದೇ ಉಳಿದ ಸ್ವರೂಪದ ಕಥನವಿದೆ.

ಅದು ಅನಂತ ಅಗುರುಲಘುಗಳರೂಪದಿಂ ಸದೈವ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ।
ಅದು ನಿತ್ಯ, ಗತಿಕ್ರಿಯೆಯುಕ್ತ, ಕಾರಣಭೂತಮೇಣ್ ಸ್ವಯಮಕಾರ್ಯವಿದೆ ॥೮೪॥

---

೧. ಯುತಸಿದ್ಧ = ಜೋಡಣೆಯಾದ ; ಸಂಯೋಗಸಿದ್ಧ. [ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿದೆಯೆಂದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ವ್ಯವಧಾನ-ಅಂತರ-ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಅದುದರಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು ಅಖಂಡವಿದೆ.]

೨. ಏಕಪ್ರದೇಶಿ ಅವಿಭಾಜ್ಯ-ಏಕಕ್ಷೇತ್ರವುಳ್ಳ. (ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು ಅವಿಭಾಜ್ಯ-ಏಕ-ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ-ಏಕಕ್ಷೇತ್ರವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ.)

ಉದಯಂ ಜಹ ಮಚ್ಛಾಣಂ ಗಮಣಾಣುಗ್ಗಹಕರಂ ಹವದಿ ಲೋಏ ।
ತಹ ಜೀವಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ ಧಮ್ಮಂ ದವ್ವಂ ವಿಯಾಣಾಹಿ ॥೮೫॥

ಉದಕಂ ಯಥಾ ಮತ್ಸ್ಯಾನಾಂ ಗಮನಾನುಗ್ರಹಕರಂ ಭವತಿ ಲೋಕೇ ।
ತಥಾ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾನಾಂ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ॥೮೫॥

ಪುನಃ ಧರ್ಮ (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ)ವು ಅಗುರುಲಘುಗುಣಗಳ[೧] ರೂಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಗುರು ಲಘುತ್ವವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಾವ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ ಅದರ ಅವಿಭಾಗ ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದಗಳ ರೂಪದಿಂದ - ಎಂದರೆ ಅವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯಕ್ಕಾಗುವಂಥ ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತ[೨] ವೃದ್ಧಿ ಹಾನಿಯುಳ್ಳ ಅನಂತವಿವೆ ಅವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ - ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯ ಯುಕ್ತವಿದೆ, ಆದಾಗ್ಯೂ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಚ್ಯುತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿದೆ ; ಗತಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಿಗೆ (ಗತಿಕ್ರಿಯೆಯರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ) ಉದಾಸೀನ[೩] ಅವಿನಾಭಾವಿ[೪] ಸಹಾಯ ಮಾತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ (ಗತಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಿಗೆ) ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ; ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾರಣ ತಾನು ಅಕಾರ್ಯವಿದೆ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಿರುವ ಕಾರಣ ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ.)

ಗಾಥೆ - ೮೫

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜಹ] ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ [ಲೋಏ] ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ [ಉದಯಂ] ನೀರು [ಮಚ್ಛಾಣಂ] ಮೀನುಗಳಿಗೆ [ಗಮಣಾಣುಗ್ಗಹಕರಂ ಹವದಿ] ಗಮನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ, [ತಹ] ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ

ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲಿ ನೀರು ಮೀನುಗಳಿಗೆ ಗಮನದಲನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು ।
ಹಾಗೆ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗಮನದಲನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು ॥೮೫॥

---

೧. ಗುಣ-ಅಂಶ ; ಅವಿಭಾಗ ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದ. (ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳಂತೆ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅಗುರುಲಘುತ್ವವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ. ಆ ಸ್ವಭಾವವು ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರತಿಷ್ಠತ್ವಕ್ಕೆ (ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕೆ) ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ. ಅದರ ಅವಿಭಾಗ ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಗುರುಲಘುಗುಣ (ಅಂಶ)ಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

೨. ಷಟ್‌ಸ್ಥಾನಪತಿತವೃದ್ಧಿ ಹಾನಿ - ಆರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುವಂಥ ವೃದ್ಧಿ ಹಾನಿ ; ಷಟ್‌ಗುಣ ವೃದ್ಧಿಹಾನಿ. (ಅಗುರುಲಘುತ್ವ ಸ್ವಭಾವದ ಅನಂತ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಸಮಯಕ್ಕೆ ಷಟ್‌ಗುಣ ವೃದ್ಧಿಹಾನಿಯಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ)

೩. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಭಗವಂತರು ಉದಾಸೀನರಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧಗುಣಗಳ ಅನುರಾಗರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಭವ್ಯಜೀವಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಗತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಭೂತರಿದ್ದಾರೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮವೂ ಉದಾಸೀನವಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ - ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ಗತಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣವಿದೆ.

೪. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲದೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಮೊದಲನೇಯದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದರ ಅವಿನಾಭಾವಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವನ್ನು 'ಗತಿಕ್ರಿಯಾ ಪರಿಣತಿಯ ಅವಿನಾಭಾವಿ ಸಹಾಯಮಾತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಅದರ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ - ಗತಿಕ್ರಿಯಾ ಪರಿಣತವಾದ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ; ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳು ಸ್ವಯಂ ಗತಿಕ್ರಿಯಾರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣತವಾದಾಗಲೇ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನ ಸಹಾಯಮಾತ್ರರೂಪ (ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರರೂಪ)ವಿದೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಧರ್ಮಸ್ಯ ಗತಿಹೇತುತ್ವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಯಮ್ ।

ಯಥೋದಕಂ ಸ್ವಯಮಗಚ್ಛದಗಮಯಚ್ಚ ಸ್ವಯಮೇವ ಗಚ್ಛತಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಾನಾಮುದಾಸೀನಾವಿನಾಭೂತಸಹಾಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಗಮನಮನುಗೃಹ್ಣಾತಿ, ತಥಾ ಧರ್ಮೋಽಪಿ ಸ್ವಯಮಗಚ್ಛನ್ ಅಗಮಯಂಶ್ಚ ಸ್ವಯಮೇವ ಗಚ್ಛಂತಾಂ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾನಾಮುದಾಸೀನಾವಿನಾಭೂತಸಹಾಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಗಮನಮನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಇತಿ ।

ಜಹ ಹವದಿ ಧಮ್ಮದವ್ವಂ ತಹ ತಂ ಜಾಣೇಹ ದವ್ವಮಧಮಕ್ಖಂ ।
ಠಿದಿಕಿರಿಯಾಜುತ್ತಾಣಂ ಕಾರಣಭೂದಂ ತು ಪುಢವೀವ ॥೮೬॥

ಯಥಾ ಭವತಿ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಂ ತಥಾ ತಜ್ಜಾನೀಹಿ ದ್ರವ್ಯಮಧರ್ಮಾಖ್ಯಮ್ ।
ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಾನಾಂ ಕಾರಣಭೂತಂ ತು ಪೃಥಿವೀವ ॥೮೬॥

[ಧಮ್ಮಂ ದವ್ವಂ] ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು [ಜೀವಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ] ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗಮನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ)ಯೆಂದು [ವಿಯಾಣಾಹಿ] ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಧರ್ಮದ ಗತಿಹೇತುತ್ವದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ.

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ನೀರು ತಾನು ಗಮನ ಮಾಡದೆ ಮತ್ತು (ಇತರವನ್ನು) ಗಮನ ಮಾಡಿಸದೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಗಮನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೀನುಗಳಿಗೆ ಉದಾಸೀನ ಅವಿನಾಭಾವಿಯಾದ ಸಹಾಯರೂಪ ಕಾರಣಮಾತ್ರರೂಪದಿಂದ ಗಮನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮ (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ)ವೂ ತಾನು ಗಮನ ಮಾಡದೆ ಮತ್ತು (ಇತರವನ್ನು) ಗಮನ ಮಾಡಿಸದೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಗಮನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಉದಾಸೀನ ಅವಿನಾಭಾವಿಯಾದ ಸಹಾಯರೂಪ ಕಾರಣಮಾತ್ರರೂಪದಿಂದ ಗಮನದಲ್ಲಿ[೧] ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಗಾಥೆ - ೮೬

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜಹ] ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ [ಧಮ್ಮದವ್ವಂ ಹವದಿ] ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವಿದೆ [ತಹ] ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ [ಅಧಮಕ್ಖಂ ದವ್ವಂ] ಅಧರ್ಮವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ [ಜಾಣೇಹ] ತಿಳಿಯುವುದು ; [ತಂ ತು] ಆದರೆ ಅದು (ಗತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾಗುವ ಬದಲು) [ಠಿದಿಕಿರಿಯಾಜುತ್ತಾಣಂ]

ಆ ಧರ್ಮನಾಮದದ್ರವ್ಯದಂತೆ ಅಧರ್ಮನಾಮದ ದ್ರವ್ಯವಿದೆಯೆಂದರಿವುದು ।
ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯೆಯುಕ್ತಕೆ ಪೃಥ್ವಿಯಂತೆ ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ ॥೮೬॥

---

೧. ಗಮನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಗಮನದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಅವಿನಾಭಾವಿಯಾದ ಸಹಾಯರೂಪ (ನಿಮಿತ್ತರೂಪ) ಕಾರಣಮಾತ್ರವಾಗುವುದು.

ಅಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಯಥಾ ಧರ್ಮಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಿತಸ್ತಥಾಽಧರ್ಮೋಽಪಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಪನೀಯಃ । ಅಯಂ ತು ವಿಶೇಷಃ। ಸ ಗತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಾನಾಮುದಕವತ್ಕಾರಣಭೂತಃ, ಏಷಃ ಪುನಃ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಾನಾಂ ಪೃಥಿವೀವತ್ಕಾರಣಭೂತಃ । ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಸ್ವಯಂ ಪೂರ್ವಮೇವ ತಿಷ್ಠಂತೀ ಪರಮಸ್ಥಾಪಯಂತೀ ಚ ಸ್ವಯಮೇವ ತಿಷ್ಠತಾಮಶ್ವಾದೀನಾಮುದಾಸೀನಾವಿನಾಭೂತಸಹಾಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತಿಮನುಗೃಹ್ಣಾತಿ, ತಥಾಽಧರ್ಮೋಽಪಿ ಸ್ವಯಂ ಪೂರ್ವಮೇವ ತಿಷ್ಠನ್ ಪರಮಸ್ಥಾಪಯಂಶ್ಚ ಸ್ವಯಮೇವ ತಿಷ್ಠತಾಂ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾನಾಮುದಾಸೀನಾವಿನಾಭೂತಸಹಾಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತಿಮನುಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ।

ಜಾದೋ ಅಲೋಗಲೋಗೋ ಜೇಸಿಂ ಸಬ್ಭಾವದೋ ಯ ಗಮಣಠಿದೀ ।
ದೋ ವಿ ಯ ಮಯಾ ವಿಭತ್ತಾ ಅವಿಭತ್ತಾ ಲೋಯಮೇತ್ತಾ ಯ ॥೮೭॥

ಜಾತಮಲೋಕಲೋಕಂ ಯಯೋಃ ಸದ್ಭಾವತಶ್ಚ ಗಮನಸ್ಥಿತೀ ।
ದ್ವಾವಪಿ ಚ ಮತೌ ವಿಭಕ್ತಾವವಿಭಕ್ತೌ ಲೋಕಮಾತ್ರೌ ಚ ॥೮೭॥

ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಕ್ಕೆ [ಪುಢವೀವ] ಪೃಥ್ವಿಯ ಹಾಗೆ [ಕಾರಣಭೂದಂ] ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ. (ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿತಿ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಿದೆ.)

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಅಧರ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಕಥನವಿದೆ.

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮದ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಧರ್ಮದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೂ ಯೋಗ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ (ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ) ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ; ಅದು (ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು) ಗತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಹಾಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ ಮತ್ತು ಇದು (ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು) ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಕ್ಕೆ ಪೃಥ್ವಿಯ ಹಾಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಿದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪೃಥ್ವಿಯು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ತಾನು ಸ್ಥಿತಿರೂಪ (ಸ್ಥಿರ)ವಾಗಿರುತ್ತ ಹಾಗೂ ಇತರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಥಿರತೆ)ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡದೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿತಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನ ಅವಿನಾಭಾವಿ ಸಹಾಯರೂಪಕಾರಣಮಾತ್ರದಂತೆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಧರ್ಮ (ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ)ವೂ ತಾನು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿತಿರೂಪದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಮತ್ತು ಇತರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡದೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿತಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಉದಾಸೀನ ಅವಿನಾಭಾವಿ ಸಹಾಯರೂಪ ಕಾರಣ ಮಾತ್ರದಂತೆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯಾವಲೋಕ-ಅಲೋಕವೇಣ್ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಂದಾಗುವವು ।
ಅವೆರಡು ಭಿನ್ನ-ಅಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಸಕಲಲೋಕಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವವು ॥೮೭॥

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸದ್ಭಾವೇ ಹೇತೂಪನ್ಯಾಸೋಽಯಮ್ ।

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ವಿದ್ಯೇತೇ, ಲೋಕಾಲೋಕವಿಭಾಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಜೀವಾದಿಸರ್ವ-ಪದಾರ್ಥಾನಾಮೇಕತ್ರ, ವೃತ್ತಿರೂಪೋ ಲೋಕಃ । ಶುದ್ಧೈಕಾಕಾಶವೃತ್ತಿರೂಪೋಽಲೋಕಃ । ತತ್ರ ಜೀವಪುದ್ಗಲೌ ಸ್ವರಸತ ಏವ ಗತಿತತ್ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಾಪನ್ನೌ । ತಯೋರ್ಯದಿ ಗತಿಪರಿಣಾಮಂ ತತ್ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಂ ವಾ ಸ್ವಯಮನುಭವತೋರ್ಬಹಿರಂಗಹೇತೂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ನ ಭವೇತಾಮ್, ತದಾ ತಯೋರ್ನಿರರ್ಗಲಗತಿಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮತ್ವಾದಲೋಕೇಽಪಿ ವೃತ್ತಿಃ ಕೇನ ವಾರ್ಯೇತ। ತತೋ ನ ಲೋಕಾಲೋಕವಿಭಾಗಃ ಸಿಧ್ಯೇತ। ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಸ್ತು ಜೀವಪುದ್ಗಲಯೋರ್ಗತಿ-ತತ್ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತ್ಯೋರ್ಬಹಿರಂಗಹೇತುತ್ವೇನ ಸದ್ಭಾವೇಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಮಾನೇ ಲೋಕಾಲೋಕವಿಭಾಗೋ ಜಾಯತ ಇತಿ। ಕಿಂಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ದ್ವಾವಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ಪೃಥಗ್ಭೂತಾಸ್ತಿತ್ವನಿರ್ವೃತ್ತತ್ವಾದ್ವಿಭಕ್ತೌ। ಏಕಕ್ಷೇತ್ರಾವಗಾಢತ್ವಾದವಿಭಕ್ತೌ । ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇನ ಸಕಲಲೋಕವರ್ತಿನೋರ್ಜೀವಪುದ್ಗಲಯೋರ್ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹಕರಣಾಲ್ಲೋಕ ಮಾತ್ರಾವಿತಿ ।

ಗಾಥೆ - ೮೭

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಗಮಣಠಿದಿ] (ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳ) ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿ [ಯ] ಮತ್ತು [ಅಲೋಗಲೋಗೋ] ಅಲೋಕ ಹಾಗೂ ಲೋಕದ ವಿಭಾಗವು, [ಜೇಸಿಂ ಸಬ್ಭಾವದೋ] ಅವೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸದ್ಭಾವದಿಂದ [ಜಾದೋ] ಆಗುತ್ತದೆ. [ಯ] ಮತ್ತು [ದೋ ವಿ] ಅವೆರಡೂ [ವಿಭತ್ತಾ] ವಿಭಕ್ತ, [ಅವಿಭತ್ತಾ] ಅವಿಭಕ್ತ [ಯ] ಮತ್ತು [ಲೋಯಮೇತ್ತಾ] ಲೋಕಪ್ರಮಾಣವೆಂದು [ಮಯಾ] ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಸದ್ಭಾವದ ಸಿದ್ಧಿಯ ಕುರಿತು ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಇವೆರಡೂ ವಿದ್ಯಮಾನವಿವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲೋಕ-ಅಲೋಕದ ವಿಭಾಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಏಕತ್ರ-ಅಸ್ತಿತ್ವರೂಪ ಲೋಕವಿದೆ; ಒಂದು ಶುದ್ಧ ಆಕಾಶದ ಅಸ್ತಿತ್ವರೂಪ ಅಲೋಕವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಜೀವ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲಗಳು ಸ್ವರಸದಿಂದಲೇ (ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ) ಗತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಗತಿಯೊಡನೆ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ತಾವು ಗತಿಪರಿಣಾಮ ಅಥವಾ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದ ಸ್ವಯಂ ಅನುಭವ ಮಾಡುವಂಥ ಆ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಬಹಿರಂಗಹೇತುವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳ ನಿರರ್ಗಲ೧ವಾದ ಗತಿಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಲೋಕದಲ್ಲೂ ಅವುಗಳ (ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳ) ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಯಾರಿಂದ ನಿವಾರಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ? (ಯಾರಿಂದಲೂ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಅಲೋಕದ ವಿಭಾಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿಯ ಮತ್ತು ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಹಿರಂಗ ಹೇತುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಲಾದರೆ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಅಲೋಕದ ವಿಭಾಗವು (ಸಿದ್ಧ) ಆಗುತ್ತದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳು ವಿದ್ಯಮಾನವಿವೆ.) ಮತ್ತು (ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಯು ಹೀಗಿದೆ-) ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ-ಇವೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಪೃಥಗ್ಭೂತ ಅಸ್ತಿತ್ವದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತ (ಭಿನ್ನ)ವಿವೆ;

---

೧. ನಿರರ್ಗಲ = ನಿರಂಕುಶ; ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ.

ಣ ಯ ಗಚ್ಛದಿ ಧಮ್ಮತ್ಥೀ ಗಮಣಂ ಣ ಕರೇದಿ ಅಣ್ಣದವಿಯಸ್ಸ ।
ಹವದಿ ಗದಿಸ್ಸ ಯ ಪಸರೋ ಜೀವಾಣಂ ಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ ಚ ॥೮೮॥

ನ ಚ ಗಚ್ಛತಿ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕೋ ಗಮನಂ ನ ಕರೋತ್ಯನ್ಯದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ।
ಭವತಿ ಗತೇಃ ಸಃ ಪ್ರಸರೋ ಜೀವಾನಾಂ ಪುದ್ಗಲಾನಾಂ ಚ ॥೮೮॥

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರ್ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವೇಽಪ್ಯತ್ಯಂತೌದಾಸೀನ್ಯಾಖ್ಯಾಪನಮೇತತ್ ।

ಯಥಾ ಹಿ ಗತಿಪರಿಣತಃ ಪ್ರಭಂಜನೋ ವೈಜಯಂತೀನಾಂ ಗತಿಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಹೇತುಕರ್ತಾಽವಲೋಕ್ಯತೇ, ನ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ। ಸ ಖಲು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಗತಿಪರಿಣಾಮಮೇವಾ-

---

ಏಕಕ್ಷೇತ್ರಾವಗಾಹಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿಭಕ್ತ (ಅಭಿನ್ನ)ವಿವೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಮಾನವಾದ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯರೂಪದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ (ನಿಮಿತ್ತರೂಪವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ) ಲೋಕ ಪ್ರಮಾಣವಿವೆ.

ಗಾಥೆ - ೮೮

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ಧಮ್ಮತ್ಥೀ]** ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು **[ಣ ಗಚ್ಛದಿ]** ಗಮನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ **[ಯ]** ಮತ್ತು **[ಅಣ್ಣದವಿಯಸ್ಸ]** ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು **[ಗಮಣಂ ಣ ಕರೇದಿ]** ಗಮನ ಮಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು **[ಜೀವಾಣಂ ಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ ಚ]** ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ (ಗತಿಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯರೂಪವಿರುವುದರಿಂದ) **[ಗದಿಸ್ಸ ಹಸರೋ]** ಗತಿಗೆ ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕ (ಎಂದರೆ ಗತಿ ಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ನಿಮಿತ್ತಭೂತ) **[ಭವತಿ]** ಇದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳು ಗತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ತೀರ ಉದಾಸೀನವಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಗತಿಪರಿಣತ ಪವನವು ಧ್ವಜಗಳ ಗತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶಕರ್ತೃವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ; ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮವು (ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳ ಗತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶಕರ್ತೃವಾಗಿ) ಇಲ್ಲ- ಅದು (ಧರ್ಮವು) ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಿರುವುದರಿಂದ ಗತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆಂದೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ (ಇತರದ) ಸಹಕಾರಿ[೧] ಯಂತೆ ಪರದ ಗತಿಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃತ್ವವು ಹೇಗಿರುವುದು? (ಇರುವುದಿಲ್ಲ.)

ಗಮನ ತಾ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿ ಪರದ್ರವ್ಯಗಳ ಮಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ।
ಗಮನದಲುದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕವಿದೆಯದು ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ॥೮೮॥

---

೧. ಸಹಕಾರೀ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಂಥ ಎಂದರೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಚಲನೆ ಮಾಡುವಂಥ. [ಧ್ವಜದೊಡನೆ ಗಾಳಿಯೂ ಚಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಗೆ (ಧ್ವಜದ) ಸಹಕಾರಿಯ ಹಾಗೆ ಹೇತುಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಮತ್ತು ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳೊಡನೆ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವು ಗಮನ ಮಾಡದೆ (ಎಂದರೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗದೆ), ಅವಕ್ಕೆ ಕೇವಲ (ಗತಿಯಲ್ಲಿ) ಆಶ್ರಯ

ಪದ್ಯತೇ । ಕುತೋಽಸ್ಯ ಸಹಕಾರಿತ್ವೇನ ಪರೇಷಾಂ ಗತಿಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಹೇತುಕರ್ತೃತ್ವಮ್ । ಕಿಂತು ಸಲಿಲಮಿವ ಮತ್ಸ್ಯಾನಾಂ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾನಾಮಾಶ್ರಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನೋದಾಸೀನ ಏವಾಸೌ ಗತೇಃ ಪ್ರಸರೋ ಭವತಿ । ಅಪಿ ಚ ಯಥಾ ಗತಿಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಪರಿಣತಸ್ತುರಂಗೋಽಶ್ವವಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಹೇತುಕರ್ತಾಽವಲೋಕ್ಯತೇ, ನ ತಥಾಽಧರ್ಮಃ । ಸ ಖಲು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಗತಿ-ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಮೇವಾಪದ್ಯತೇ । ಕುತೋಽಸ್ಯ ಸಹಸ್ಥಾಯಿತ್ವೇನ ಪರೇಷಾಂ ಗತಿಪೂರ್ವ-ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಹೇತುಕರ್ತೃತ್ವಮ್ । ಕಿಂತು ಪೃಥಿವೀವತ್ತುರಂಗಸ್ಯ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾ-ನಾಮಾಶ್ರಯಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವೇನೋದಾಸೀನ ಏವಾಸೌ ಗತಿಪೂರ್ವಸ್ಥಿತೇಃ ಪ್ರಸರೋ ಭವತೀತಿ ।

ಆದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ನೀರು ಮೀನುಗಳಿಗೆ (ಗತಿಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ) ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯರೂಪಕಾರಣದ ಹಾಗೆ ಗತಿಯ ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕವೇ ಇದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮವು ಜೀವ ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ (ಗತಿಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ) ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯರೂಪ ಕಾರಣದ ಹಾಗೆ ಗತಿಯ ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕವೇ (ಎಂದರೆ ಗತಿಪ್ರಸಾರದ ಉದಾಸೀನ ನಿಮಿತ್ತವೇ) ಇದೆ.

ಮತ್ತು (ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲೂ ಹೀಗಿದೆ -) ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣತವಾದ ಅಶ್ವವು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯ (ಗತಿಪೂರ್ವಕ) ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಧರ್ಮವು (ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃವು) ಇಲ್ಲ. ಅದು (ಅಧರ್ಮವು) ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದೂ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ (ಇತರದ) ಸಹಸ್ಥಾಯಿ೧ಯ ಹಾಗೆ ಪರದ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃವು ಹೇಗಿರುವುದು? (ಇರುವುದಿಲ್ಲ.) ಆದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪೃಥ್ವಿಯು ಕುದುರೆಗೆ (ಗತಿಪೂರ್ವಕಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ) ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯರೂಪಕಾರಣದ ಹಾಗೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕಸ್ಥಿತಿಯ ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕವೇ ಇದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಧರ್ಮವು ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ (ಗತಿಪೂರ್ವಕಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ) ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯರೂಪ ಕಾರಣದ ಹಾಗೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕಸ್ಥಿತಿಯ ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಸಾರಕವೇ (ಎಂದರೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕ-ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನ ನಿಮಿತ್ತವೇ) ಇದೆ.

ರೂಪ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಗಾಳಿಗೆ ಹೇತುಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅರ್ಥವು ಗಾಳಿಯು ಧ್ವಜಗಳ ಗತಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಉದಾಸೀನ ನಿಮಿತ್ತವಿರಲಿ ಅಥವಾ ಹೇತುಕರ್ತೃವಿರಲಿ- ಎರಡೂ ಪರದಲ್ಲಿ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರವಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಅಂತರವಿದೆ. ಈಗ ಮುಂದಿನ ಗಾಥೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯದೇವರು ''ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದಲೇ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ''ಯೆಂದು ತಾವೇ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಧ್ವಜ, ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವು ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದಲೇ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವ-ಇವು ಅವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರವಿವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದು.

೧. ಸಹಸ್ಥಾಯಿ = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಥಿರತೆ) ಮಾಡುವಂಥವು. (ಕುದುರೆಯು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯೊಡನೆ ಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗೆ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯವಂತೂ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಂಥ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳೊಡನೆ ಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಮೊದಲೇ ಸ್ಥಿತವಿದೆ ; ಹೀಗೆ ಅದು ಸಹಸ್ಥಾಯಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಪರಿಣಾಮದ ಹೇತುಕರ್ತೃವಿಲ್ಲ.)

ವಿಜ್ಜದಿ ಜೇಸಿಂ ಗಮಣಂ ಠಾಣ ಪುಣ ತೇಸಿಮೇವ ಸಂಭವದಿ ।
ತೇ ಸಗಪರಿಣಾಮೇಹಿಂ ದು ಗಮಣಂ ಠಾಣಂ ಚ ಕುವ್ವಂತಿ ॥೮೯॥

ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂ ಗಮನಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪುನಸ್ತೇಷಾಮೇವ ಸಂಭವತಿ ।
ತೇ ಸ್ವಕಪರಿಣಾಮೈಸ್ತು ಗಮನಂ ಸ್ಥಾನಂ ಚ ಕುರ್ವಂತಿ ॥೮೯॥

ದರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರೌದಾಸೀನ್ಯೇ ಹೇತೂಪನ್ಯಾಸೋಽಯಮ್ ।

ಧರ್ಮಃ ಕಿಲ ನ ಜೀವಪುದ್ಗಲಾನಾಂ ಕದಾಚಿದ್ಗತಿಹೇತುತ್ವಮಭ್ಯಸ್ಯತಿ, ನ ಕದಾಚಿತ್ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವಮಧರ್ಮಃ । ತೌ ಹಿ ಪರೇಷಾಂ ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯೋರ್ಯದಿ ಮುಖ್ಯಹೇತೂ ಸ್ಯಾತಾಂ ತದಾ ಯೇಷಾಂ ಗತಿಸ್ತೇಷಾಂ ಗತಿರೇವ, ನ ಸ್ಥಿತಿಃ, ಯೇಷಾಂ ಸ್ಥಿತಿಸ್ತೇಷಾಂ ಸ್ಥಿತಿರೇವ, ನ ಗತಿಃ । ತತ ಏಕೇಷಾಮಪಿ ಗತಿಸ್ಥಿತಿದರ್ಶನಾದನುಮೀಯತೇ ನ ತೌ ತಯೋರ್ಮುಖ್ಯಹೇತೂ । ಕಿಂತು ವ್ಯವಹಾರನಯವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತೌ ಉದಾಸೀನೌ । ಕಥಮೇವಂ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಮತಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಗತಿಸ್ಥಿತೀ ಭವತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸರ್ವೇ ಹಿ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಮಂತಃ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಸ್ವಪರಿಣಾಮೈರೇವ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಗತಿಸ್ಥಿತೀ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ।

– ಇತಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಮಾಪ್ತಮ್ ।

ಗಾಥೆ - ೮೯

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜೇಸಿಂ ಗಮಣಂ ವಿಜ್ಜದಿ] (ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮಗಳು ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಹೇತುಗಳಾಗಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ) ಯಾವವುಗಳಿಗೆ ಗತಿಯಿರುತ್ತದೆ [ತೇಸಿಮೇವ ಪುಣ ಠಾಣಂ ಸಂಭವದಿ] ಅವಕ್ಕೇ ಪುನಃ ಸ್ಥಿತಿಯಿರುತ್ತದೆ. (ಮತ್ತು ಯಾವವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿರುತ್ತದೆ ಅವಕ್ಕೇ ಪುನಃ ಗತಿಯಿರುತ್ತದೆ.) ಅವಂತೂ (ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯುಕ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಂತೂ) [ಸಗಪರಿಣಾಮೇಹಿಂ] ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ [ಗಮಣಂ ಠಾಣಂ ಚ] ಗತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿ [ಕುವ್ವಂತಿ] ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಉದಾಸೀನತೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇತು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ (ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ) ಧರ್ಮವು ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆಂದೂ ಗತಿಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅಧರ್ಮವೆಂದೂ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಇತರಕ್ಕೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಹೇತು (ನಿಶ್ಚಯಹೇತು)ಗಳಾದರೆ ಯಾವವುಗಳಿಗೆ ಗತಿಯಿದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಗತಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು, ಸ್ಥಿತಿಯು ಇರಕೂಡದು ; ಮತ್ತು ಯಾವವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು, ಗತಿಯು ಇರಕೂಡದು. ಆದರೆ ಒಂದಕ್ಕೇನೇ (ಅದೇ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ) ಗತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ; ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವು (ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮಗಳು) ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಹೇತುಗಳಲ್ಲವೆಂಬ ಊಹೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ.

ಯಾವವುಗಳಿಗೆ ಗತಿಯಿದೆಯವಕೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು ।
ಅವೆಲ್ಲವು ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಯ ಮಾಡುತಿರುವವು ॥೮೯॥

ಅಥ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ।

ಸವ್ವೇಸಿಂ ಜೀವಾಣಂ ಸೇಸಾಣಂ ತಹ ಯ ಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ ಚ ।
ಜಂ ದೇದಿ ವಿವರಮಖಿಲಂ ತಂ ಲೋಗೇ ಹವದಿ ಆಗಾಸಂ ॥೯೦॥

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಶೇಷಾಣಾಂ ತಥೈವ ಪುದ್ಗಲಾನಾಂ ಚ ।
ಯದ್ದದಾತಿ ವಿವರಮಖಿಲಂ ತಲ್ಲೋಕೇ ಭವತ್ಯಾಕಾಶಮ್ ॥೯೦॥

ಆಕಾಶಸ್ವರೂಪಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಷಡ್ ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕೇ ಲೋಕೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶೇಷದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಯತ್ಸಮಸ್ತಾವಕಾಶನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರರೂಪಂ ತದಾಕಾಶಮಿತಿ ।

ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರನಯವು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ (ವ್ಯವಹಾರನಯದ ಮುಖಾಂತರ ಸ್ಥಾಪಿತ-ಕಥಿತವಾದ) ಉದಾಸೀನ ಹೇತುಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯುಕ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗುತ್ತವೆ?

ಉತ್ತರ :- ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಯುಕ್ತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದಲೇ ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಈಗ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯಾಸ್ತಿಕಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಗಾಥೆ - ೯೦

ಗಾಥಾರ್ಥ :- **[ಲೋಗೇ]** ಲೋಕದಲ್ಲಿ **[ಜೀವಾಣಂ]** ಜೀವಗಳಿಗೆ **[ಚ]** ಮತ್ತು **[ಪೋಗ್ಗಲಾಣಂ]** ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ **[ತಹ ಯ]** ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ **[ಸವ್ವೇಸಿಂ ಸೇಸಾಣಂ]** ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ **[ಜಂ]** ಯಾವುದು **[ಅಖಿಲಂ ವಿವರಂ]** ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವಕಾಶ **[ದೇದಿ]** ಕೊಡುತ್ತದೆ **[ತಂ]** ಅದು **[ಆಗಾಸಂ ಹವದಿ]** ಆಕಾಶವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಆಕಾಶದ ಸ್ವರೂಪದ ಕಥನವಿದೆ.

ಷಟ್ ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ೧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾವುದು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಿದೆ ಅದು ಆಕಾಶವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು (ಆಕಾಶವು) ವಿಶುದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರರೂಪವಿದೆ.

ಯಾವುದು ಲೋಕದಿ ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಅಂತೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ।
ಅವಕಾಶವನು ಪೂರ್ಣಕೊಡುತಿರುವುದದು ಆಕಾಶನಾಮದ ದ್ರವ್ಯವಿದೆ ॥೯೦॥

---

೧. ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ನಿತ್ಯನಿರಂಜನ-ಜ್ಞಾನಮಯ ಪರಮಾನಂದವು ಯಾವವುಗಳ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಿದೆ ಅಂಥ ಅನಂತಾನಂತ ಜೀವಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಅನಂತಗುಣಿತವಾದ ಪುದ್ಗಲಗಳು, ಅಸಂಖ್ಯ ಕಾಲಾಣುಗಳು ಮತ್ತು ಅಸಂಖ್ಯಪ್ರದೇಶಿಯಾದ

ಜೀವಾ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ ಧಮ್ಮಾಧಮ್ಮಾ ಯ ಲೋಗದೋ ಣಣ್ಣಾ ।
ತತ್ತೋ ಅಣಣ್ಣಮಣ್ಣಂ ಆಯಾಸಂ ಅಂತವದಿರಿತ್ತಂ ॥೯೧॥

ಜೀವಾಃ ಪುದ್ಗಲಕಾಯಾಃ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಚ ಲೋಕತೋಽನನ್ಯೇ ।
ತತೋಽನನ್ಯದನ್ಯದಾಕಾಶಮಂತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್ ॥೯೧॥

ಲೋಕಾದ್ಬಹಿರಾಕಾಶಸೂಚನೇಯಮ್ ।

ಜೀವಾದೀನಿ ಶೇಷದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯವಧೃತಪರಿಮಾಣತ್ವಾಲ್ಲೋಕಾದನನ್ಯಾನ್ಯೇವ । ಆಕಾಶಂ ತ್ವನಂತತ್ವಾಲ್ಲೋಕಾದನನ್ಯದನ್ಯಚ್ಚೇತಿ ।

ಗಾಥೆ -೯೧

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [**ಜೀವಾ ಪೋಗ್ಗಲಕಾಯಾ ಧಮ್ಮಾಧಮ್ಮಾ ಯ**] ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲಕಾಯ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ (ಹಾಗೂ ಕಾಲ) ಇವು [**ಲೋಗದೋ ಣಣ್ಣಾ**] ಲೋಕದಿಂದ ಅನನ್ಯವಿವೆ; [**ಅಂತವದಿರಿತ್ತಂ ಆಯಾಸಂ**] ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಂಥ ಆಕಾಶವು [**ತತ್ತೋ**] ಅದರಿಂದ (ಲೋಕದಿಂದ) [**ಅಣಣ್ಣಮಣ್ಣಂ**] ಅನನ್ಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯವಿದೆ.

ಟೀಕೆ :- ಇದು ಲೋಕದ ಹೊರಗೂ ಆಕಾಶವಿರುವುದರ ಸೂಚಕವಿದೆ.

ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಉಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಆಕಾಶವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಇತರ ದ್ರವ್ಯಗಳು) ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದರ ಕಾರಣ ಲೋಕದಿಂದ ಅನನ್ಯವೇ೧ ಇವೆ; ಆಕಾಶವಂತೂ ಅನಂತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಲೋಕದಿಂದ ಅನನ್ಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯವಿದೆ.

ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲಕಾಯ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ, ಕಾಲಗಳಿವು ಲೋಕದಿಂದನನ್ಯವಿವೆ ।
ಅವಸಾನವಿಲ್ಲದಾಕಾಶ ಲೋಕದಿಂದನನ್ಯ ಮತ್ತದರಂತೆ ಅನ್ಯವಿದೆ ॥೯೧॥

ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ- ಈ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅವಗಾಹಗುಣದಿಂದ ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲಿ - ಆ ಲೋಕಾಕಾಶವು ಕೇವಲ ಅಸಂಖ್ಯ ಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿದ್ದರೂ - ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

೧. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಲೋಕದಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಅಮೂರ್ತತ್ವ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನತ್ವ, ಸಹಜಪರಮಾನಂದತ್ವ, ನಿತ್ಯನಿರಂಜನತ್ವ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಇತರ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಜೀವಗಳ ಅನ್ಯತೆಯಿದೆ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ - ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಇತರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಭಿನ್ನತೆಯಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಗಾಸಂ ಅವಗಾಸಂ ಗಮಣಟ್ಠಿದಿಕಾರಣೇಹಿಂ ದೇದಿ ಜದಿ ।
ಉಡ್ಢಂಗದಿಪ್ಪಧಾಣಾ ಸಿದ್ಧಾ ಚಿಟ್ಠಂತಿ ಕಿಧ ತತ್ಥ ॥೯೨॥

ಆಕಾಶಮವಕಾಶಂ ಗಮನಸ್ಥಿತಿಕಾರಣಾಭ್ಯಾಂ ದದಾತಿ ಯದಿ ।
ಊರ್ಧ್ವಂಗತಿಪ್ರಧಾನಾಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಕಥಂ ತತ್ರ ॥೯೨॥

ಆಕಾಶಸ್ಯಾವಕಾಶೈಕಹೇತೋರ್ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವಶಂಕಾಯಾಂ ದೋಷೋಪನ್ಯಾಸೋಽಯಮ್ ।

ಯದಿ ಖಲ್ವಾಕಾಶಮವಗಾಹಿನಾಮವಗಾಹಹೇತುರಿವ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಮತಾಂ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುರಪಿ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವಾಭಾವಿಕೋರ್ಧ್ವಗತಿಪರಿಣತಾ ಭಗವಂತಃ ಸಿದ್ಧಾ ಬಹಿರಂಗಾಂತರಂಗ-ಸಾಧನಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಕುತಸ್ತತ್ರಾಕಾಶೇ ತಿಷ್ಠಂತೀತಿ ।

ಗಾಥೆ - ೯೨

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜದಿ ಅಗಾಸಂ] ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಕಾಶವು [ಗಮಣಟ್ಠಿದಿಕಾರಣೇಹಿಂ] ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ [ಅವಗಾಸಂ ದೇದಿ] ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಎಂದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶಹೇತುವೂ ಇದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿ ಹೇತುವೂ ಇದ್ದರೆ) [ಉಡ್ಢಂಗದಿಪ್ಪಧಾಣಾ ಸಿದ್ಧಾ] ಊರ್ಧ್ವಗತಿ ಪ್ರಧಾನರಾದ ಸಿದ್ಧರು [ತತ್ಥ] ಅದರಲ್ಲಿ (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ) [ಕಿಧ] ಅದೇಕೆ [ಚಿಟ್ಠಂತಿ] ಸ್ಥಿರವಿರುತ್ತಾರೆ? (ಮುಂದೆ ಗಮನವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ?)

ಟೀಕೆ :- ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಅವಕಾಶಕ್ಕೇನೇ ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಅಂಥ ಯಾವ ಆಕಾಶವಿದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವವೂ ಇರುವುದರ ಕುರಿತು ಸಂದೇಹಪಟ್ಟರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದರ ಕಥನವು ಇದಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಕಾಶವು, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಅದು ಅವಗಾಹ[೧]ವುಳ್ಳವುಗಳಿಗೆ ಅವಗಾಹ ಹೇತುವಿದೆ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಗತಿಸ್ಥಿತಿವುಳ್ಳವುಗಳಿಗೂ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುವಾದರೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಊರ್ಧ್ವಗತಿಯಿಂದ ಪರಿಣತರಾದ ಸಿದ್ಧಭಗವಂತರು ಬಹಿರಂಗ - ಅಂತರಂಗ ಸಾಧನರೂಪ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅದೇಕೆ (ಯಾವ ಕಾರಣ) ಅದರಲ್ಲಿ-ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಿರುತ್ತಾರೆ?

ಆಕಾಶವದು ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಯಕಾರಣಸಹಿತ ಅವಕಾಶಕೊಡುತಿದ್ದರೆ ।
ಆಕಾಶದಲಿ ಊರ್ಧ್ವಗತಿಪ್ರಧಾನಸಿದ್ಧರು ಅದು ಹೇಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದರು ? ॥೯೨॥

---

೧. ಅವಗಾಹ = ಲೀನವಾಗುವುದು ; ಮಗ್ನವಾಗುವುದು ; ಅವಕಾಶಪಡೆಯುವುದು.

ಜಮ್ಹಾ ಉವರಿಟ್ಠಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾಣಂ ಜಿಣವರೇಹಿಂ ಪಣ್ಣತ್ತಂ ।
ತಮ್ಹಾ ಗಮಣಟ್ಠಾಣಂ ಆಯಾಸೇ ಜಾಣ ಣತ್ಥಿ ತ್ತಿ ॥೯೩॥

ಯಸ್ಮಾದುಪರಿಸ್ಥಾನಂ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಜಿನವರೈಃ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಮ್ ।
ತಸ್ಮಾದ್ಗಮನಸ್ಥಾನಮಾಕಾಶೇ ಜಾನೀಹಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ॥೯೩॥

ಸ್ಥಿತಿಪಕ್ಷೋಪನ್ಯಾಸೋಽಯಮ್ ।

ಯತೋ ಗತ್ವಾ ಭಗವಂತಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ಲೋಕೋಪರ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೇ, ತತೋ ಗತಿಸ್ಥಿತಿ-ಹೇತುತ್ವಮಾಕಾಶೇ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಮ್ । ಲೋಕಾಲೋಕಾವಚ್ಛೇದಕೌ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವೇವ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತೂ ಮಂತವ್ಯಾವಿತಿ ।

ಜದಿ ಹವದಿ ಗಮಣಹೇದೂ ಆಗಾಸಂ ಠಾಣಕಾರಣಂ ತೇಸಿಂ ।
ಪಸಜದಿ ಅಲೋಗಹಾಣೀ ಲೋಗಸ್ಸ ಯ ಅಂತಪರಿವುಡ್ಢೀ ॥೯೪॥

ಗಾಥೆ - ೯೩

ಗಾಥಾರ್ಥ :- [ಜಮ್ಹಾ] ಯಾವುದರಿಂದ [ಜಿಣವರೇಹಿಂ] ಜಿನೇಶ್ವರರು [ಸಿದ್ಧಾಣಂ] ಸಿದ್ಧರ [ಉವರಿಟ್ಠಾಣಂ] ಸ್ಥಿತಿಯು ಲೋಕದ ಮೇಲೆ - [ಪಣ್ಣತ್ತಂ] ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, [ತಮ್ಹಾ] ಆದ್ದರಿಂದ [ಗಮಣಟ್ಠಾಣಂ ಆಯಾಸೇ ಣತ್ಥಿ] ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿ ಹೇತುತ್ವಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ) [ತ್ತಿ ಜಾಣ] - ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಟೀಕೆ :- (ಗತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಕಥನ ಮಾಡಿದನಂತರ) ಇದು ಸ್ಥಿತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಕಥನವಿದೆ.

ಯಾವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಭಗವಂತರು ಗಮನ ಮಾಡಿ ಲೋಕದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಎಂದರೆ ಲೋಕದ ಮೇಲೆ ಗತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ), ಅದರಿಂದ ಗತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದು ; ಲೋಕ ಮತ್ತು ಅಲೋಕದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವಂಥ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅಧರ್ಮಗಳಿಗೇನೇ ಗತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿಯ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವುದು.

ಲೋಕಾಗ್ರದಲಿ ಸಿದ್ಧರ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಜಿನವರ ಯಾವುದರಿಂದ ಪೇಳಿಹರು ।
ಆ ಕಾರಣದಿ ಆಕಾಶದಲಿ ಗತಿ-ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದರಿಯುವುದು ॥೯೩॥

ಆಕಾಶವು ಜೀವ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೆ ಗತಿಹೇತು ಮೇಣ್ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುವಿದ್ದರೆ ।
ಲೋಕಾಂತದ ವೃದ್ಧಿಯ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವೆ ಅಲೋಕದ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗುವುದು ॥೯೪॥